

2008 25/1 RONDOM DEN HERDENBERGH

Tijdschrift van de Historische Vereniging Hardenberg en Omgeving

Lidmaatschap € 15,00 per kalenderjaar

Ledenadministratie en contributie: G. Wolbink, Alb. Risaeusstraat 8c, 7772 AV Hardenberg, tel.: 0523-267036, e-mail: gerrit.dina@hetnet.nl

Secretariaat:

Verenigingscentrum, bezoek- en informatieadres:

Voorstraat 34, 7772 AD Hardenberg, tel.: 0523-265624

Openingstijden: ma-di-do-vr.: 09.00-12.00 uur Internet:

www.historiekamer.nl E-mail: info@historiekamer.nl

Bestuur:

H.H. Bulthuis, voorzitter, Eikenlaan 15, 7771 DW Hardenberg, tel.: 0523-263608

F. Hamhuis, secretaris, Esweg 32a, 7771 CR Hardenberg, tel.: 0523-261433

A.J. Barnard, alg. adjunct, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg, tel.: 0523-261786

Mevr. D. Reefman, penningmeester, Hoornblad 15, 7772 MG Hardenberg, tel.: 0523-266241

Mevr. H. Reinders, A. Risaeusstraat 16, 7772 AV Hardenberg, tel.: 0523-266515

Mevr. F.G. Mulder-Scholten, Van Raesfeltallee 14, 7773 AB Hardenberg, tel.: 0523-271050

L Odink, Zwartedijk 29a, 7775 PA Lutten, tel.: 0523-681850

Redactiecommissie: Mevr. D. Hesselink-Zweers

Mevr. J. Luisman-de Jonge

K. Oosterkamp, eindredacteur, tel.: 0523-263104

A. de Roo

E. Wolbink

Redactieadres: Voorstraat 34, 7772 AD Hardenberg

Bankrelatie:

Rek.nr. 3849.47.824 bij Rabobank Hardenberg (Postrek.nr.v.d.Bank: 812263)

POSTBANK rekeningnr. 2985515

ISSN: 1380-3921

Bijdragen voor het volgende nummer uiterlijk op 2 mei 2008 inleveren.

Het overnemen van artikelen of gedeelten daarvan uit dit tijdschrift mag alleen na daartoe verkregen toestemming van de redactie.

Van de redactie

In dit eerste nummer van de nieuwe jaargang besteden we weer aandacht aan enkele zaken met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog. Deze keer belichten we de monumenten in Kloosterhaar en Balderhaar die daar bijdragen om de herinnering aan die periode levend te houden. Ook in de bespreking van het boek *Mijn oorlog, mijn hart* van F.L. Meijler komt dit o.a. aan de orde.

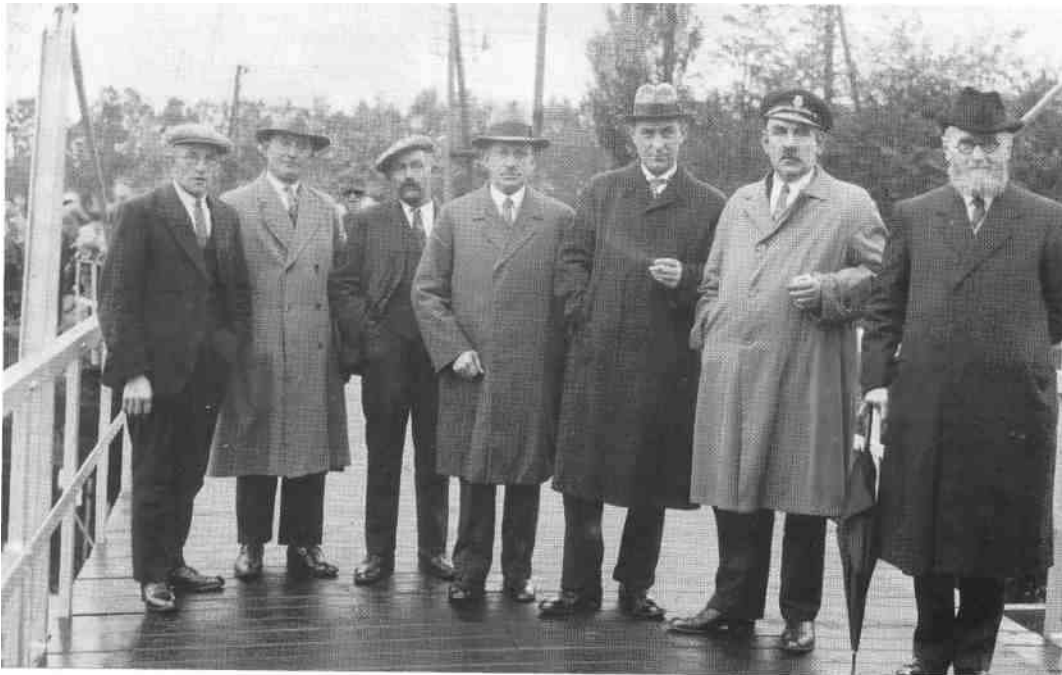
Een wel heel bijzonder (strip)verhaal is het getekende relaas over de onderduikerstijd van de Engelse captain A.E. Baker, waarin hij op ontroerende en ook humoristische wijze verslag doet van zijn belevenissen in 1944-1945.

De reeks landschapsbeschrijvingen in historisch perspectief krijgt een vervolg in de wandeling langs de Bruchterbeek, waarin is opgenomen een huis-van-naam: het erve Amesinc.

Verder trakteert de Werkgroep Dialect ons op sterke verhalen, is er nog een foto van een Heemser pastor opgedoken en lezen we enkele advertenties in het Salland's Volksblad uit 1908.

In het laatste nummer van 2007, de special over Clara Feyoena, was een storende kopiistenfout ingeslopen. Dit had nogal wat consequenties voor onze gastauteur, de heer J. Tersteeg die een deel van zijn artikel moest herschrijven. Daarom is in dit nummer daarvan een rectificatie opgenomen.

Inmiddels heeft ook de Historische Vereniging Winsum - Obergum een speciale uitgave van haar tijdschrift *Infobulletin Winshem* gewijd aan Clara Feyoena van Sytzama. Dit zeer fraai vormgegeven nummer heeft op een enkel artikel na dezelfde inhoud als onze special. Beide nummers konden worden gerealiseerd mede dankzij de goede, intensieve en vriendschappelijke samenwerking tussen beide redacties.

Het enige wat we weten van deze foto is dat deze gemaakt moet zijn bij de officiële (her)opening van een brug in Bergentheim. Geheel rechts staat burgemeester Herman Heinrich Weitkamp die de handeling verrichtte. Hij was van 1913 tot 1936 burgemeester van gemeente Ambt Hardenberg. Wie waren de anderen?

Langs de Bruchterbeek

'Een watertje in Zalland, dat met twee takjes op de Hannoversche grenzen, uit de Hardenbergerheide voortkomende, zich met eenen westelijken loop, bij de buurschap Brucht in de Vecht ontlast'. Zo werd de beek in 1839 door Van der Aa omschreven in zijn 'Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden'. Tijdens een wandeling langs de huidige loop van de Bruchterbeek en Broeksloot hebben we niet alleen oog voor de huidige situatie, maar proberen we ook iets van de geschiedenis van beek en landschap te begrijpen.

K. Oosterkamp

Van de monding tot de Hardenbergerweg

De uitmonding in de Vecht

Eigenlijk maakt de Bruchterbeek bij de uitmonding in de Vecht voor zijn 'ontlasting' nog steeds gebruik van een oude meander die na de normalisatie van de rivier aan het begin van de twintigste eeuw in het landschap achterbleef. Het karakter van een oude rivierarm is duidelijk te zien. In de meander heeft het water de buitenbocht genomen en tegen de oever zijn bedding uitgeschuurd, terwijl de binnenbocht al aardig bezig is te verlanden. Daar groeit in fraaie pollen de gele lis en overdadig het half liggende liesgras. Ook de gele waterkers doet mee, evenals enkele slierten bitterzoet. De binnenbocht is niet met paal en draad afgerasterd en kan worden betreden door het vee

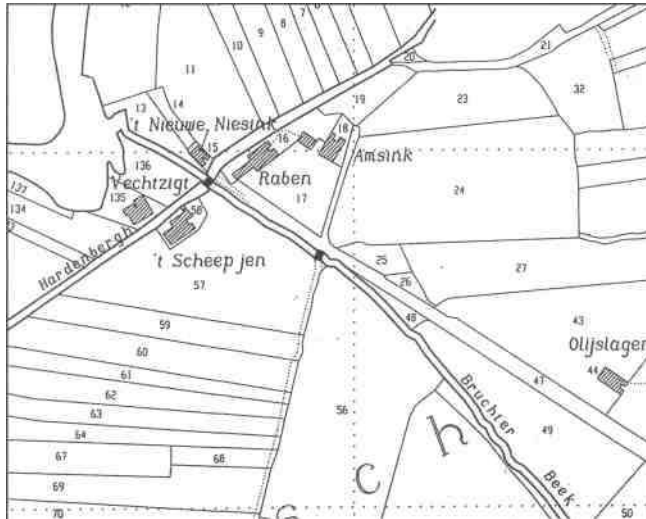
om daar te drinken uit de beek. Een oude meidoorn staat op de oever, een beetje scheef gegroeid, nijgend naar het water. Het jonge blad is net uitgebot en vormt een mooi contrast met de oude knoestige takken. Over de rivier vliegt een aalscholver, enkele eenden en meerkoeten dobberen op het water en tegen de oever knikt een waterhoentje instemmend. Boven de weilanden baltst een Kievit. Het geheel roept een beetje de sfeer op van een Oudhollands genrelandschap.

Een oude buurtschap bij de Hardenbergerweg

Waar de oude weg naar Hardenberg de beek kruist, ontstond al lang geleden een kleine buurtschap. In de *Kadastrale Atlas* uit 1832 tellen we een vijftal huizenamen: *Vechtzig, 't Nieuwe Niesink, Amsink, Raben en 't Scheepjen*. Ook zij waren daar niet de eersten.

De beek en de meander in vogelvlucht

Uit de Kadastrale Atlas van 1832

Opgraveningen in Brucht hebben losse archeologische vondsten opgeleverd uit prehistorische tijden van Mesolithicum, Brons- en IJzertijd: vaatwerk en gereedschap. De boerderij 't *Scheepjen* ontleende haar naam aan het gegeven dat daar niet alleen een boerenbedrijf werd uitgeoefend, maar dat er ook een mogelijkheid was iets te verteren en zelfs te overnachten. Deze gelegenheid was vooral bestemd voor de schippers op de Vecht die ter hoogte van Brucht even aanlegden. De veldnaam *n'Heerd* (op de kaart nr. 136) zou daarmee verband houden, terwijl *De Oever* (nr. 137) de hoge esgrond benoemde in de omgeving waarvan de schepen konden afmeren.

Het erve Amesinc (huizen van naam 39)

Het huis met de naam *Amesinc* wordt bewoond door de familie Zandman. De heer Zandman heeft circa 1980 de naam op de gevel aangebracht en ook onderzoek gedaan naar de geschiedenis ervan. De eerste vermelding van het Amesinc vinden we in 1385 in de rekening van de rentmeester opge maakt voor de bisschop. In latere stukken treffen we diverse varianten aan van dezelfde naam:

Aemsink, Aimsing en Amsink. We dienen de naam te lezen als een samenstelling van een persoonsnaam *Amizo* met het element -ink dat betekent 'toehorend aan', zodat de betekenis luidt: het erve toehorend aan Amizo. In 1702 wordt het oude erve Amsink gekocht door de familie Smook die een nieuw huis naast het bestaande liet bouwen Volgens een oude huurovereenkomst uit 1760 werd Jan Raben vaste bewoner op het erve Amsinck in Brucht en een jaar later eigenaar. Er was wel een bepaling dat een deel van het huis ter beschikking stond van de familie Smook als deze in Brucht wilde

verblijven: Jan Raben moest dat gedeelte schoon onderhouden en onder geen beding mocht hij het als logiesgelegenheid voor schippers gebruiken. In 1831 is de naam Raben, Jan Raben of RabenJan, verbonden met het nieuwe huis bij de beek. De bewoners kregen de bijnaam Roaben Jan of Reubejaan; het *Röbejans* in een oude overdrachtsakte van 1855. Het oude huis waar sindsdien verschillende families hebben gewoond, staat niet meer op een kaart uit 1865. In de naamgeving van hun huis heeft de familie Zandman ruim een eeuw later de naam *Amesinc* gereanimeerd.

Erve Amesinc, 'een huis van naam'

De weg naar Hardenberg was voor de Bruchtenaren een belangrijke verbinding naar de stad en markt. De brug over de beek was een bron van aanhoudende zorg voor de markerichter. Als de brug in 1822 inzakt, geeft de marke van Brucht opdracht aan aannemer Willering uit Heemse om deze te repareren. Nu stroomt het water door de duiker onder de weg door en passeert het verkeer ongehinderd en vaak met te grote snelheid de Bruchterbeek.

Van de weg naar het kanaal

Onderdoorkijkje oude brug jaren '60

Vlak achter de weg valt het water over een stuw die ervoor zorgt dat de beek niet leegloopt. Op die plek is altijd al een soort waterdrempeel geweest, alleen bestond die eertijds uit een stapeling van veldkeien. De beek wijkt al gauw van de weg. De loop is niet meer meanderend en zoekend naar de gemakkelijkste weg van de minste weerstand. Mensenhanden hebben de loop gespit en daarmee verzakelijkt en rechtgetrokken. Hier moet ook eens een waterradmolen in de beek hebben gestaan. Er is niets meer in het landschap dat daar nog aan herinnert. Die herinnering moeten we zoeken in de archieven: in 1554 is er al sprake van een 'Mulacker'. Diezelfde molenakker zal samen met de nieuwe oliemolen in 1721 dienen als onderpand ter verkrijging van een lening. De veldnaam *Mölnakker* is na de ruilverkaveling verdwenen. In de molen werd olie geperst uit raap- en lijnzaad ten behoeve van de boeren in de omgeving.

Tot na de Tweede Wereldoorlog bleef een van de aanwonende families in Brucht aangeduid met de bijnaam (...) *van 'n Olieslager*. Tot diep in de twintigste eeuw heeft men in de beek paalresten van de molen kunnen aanwijzen. De loop van de beek was daar ook wat breder en vooral dieper: men wist in Brucht dat daar de mooiste vissen konden worden gevangen: karpers en soms een snoek. In deze oude loop was het trouwens een goede plek voor de vissen. Er was daar sprake van door bomen en overhangend struikgewas beschaduwde paaipplaatsen die *vissiesgoor 'n* werden genoemd. Tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw was de beek voor een beroepsvisser interessant genoeg om het visrecht van de marke Brucht te pachten voor een bedrag van zes gulden per jaar. De visser heette H. Mulder en hij kwam uit Bergentheim: hij pachtte de beek tussen kanaal en Vecht. Even verderop worden twee hindernissen moeiteloos door de beek genomen: via duikers stroomt het water onder de spoorbaan en de N343 door. Bij de spoordam heeft van 1905 tot 1927 een haltegebouw gestaan: halte Brucht. In de dienstregeling van de Noordooster Lokaalspoorweg staat deze halte ook inderdaad vermeld: treinen stopten daar, men kon in- en uitstappen. Iemand die dat met regelmaat deed, was Jozeph Roos (1850-1918) uit Hardenberg. De heer Roos, die deel uitmaakte van de Joodse gemeenschap, was winkelier en ondernemer en bezat ook enkele veengebieden in het Bruchterveld. Vaak moest hij daar zijn om de verveningswerkzaamheden in zijn territorium te begeleiden en te controleren. Blijkbaar was dit zo'n markant gegeven dat de halte bij sommigen bekend stond als de *Rooshalte*. Evenals andere haltes langs de NOLS-lijn werd ook deze opgeheven en het haltegebouw afgebroken. De treinen rijden sindsdien Brucht voorbij.

Voorbij de weg loopt de beek langs het waterwingebied. In 1958 kreeg de waterleidingmaatschappij WMO vergunning om in Brucht een pompstation te bouwen. Het benodigde

Hier was ooit een halte

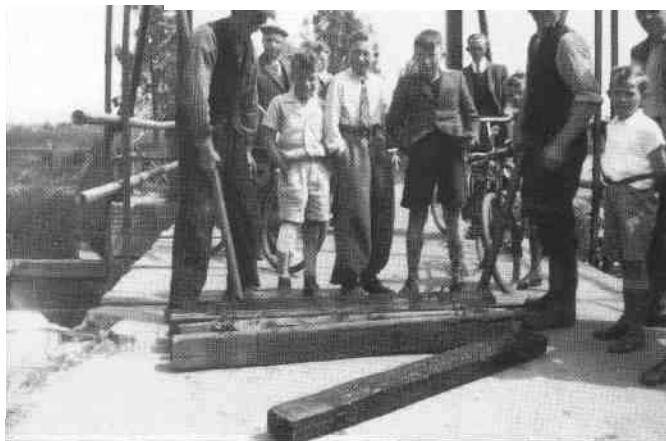
terrein kon worden gekocht van de marke Brucht, Begin 2Q06 is de waterwinning hier beëindigd, het station heeft een doorvoerfunctie gekregen. Wat daar opvalt, is de diepe doorgang door de gronden. Ook de natuurlijke beek heeft zich hier indertijd een doorgang moeten uitslijten. De loop door deze relatieve hoogte veroorzaakte ook een probleem voor het Zilverveen, een klein komgebied tussen kanaal, beek en Twenteweg. Ook dat terrein moest afwateren op de beek, maar in natte tijden bleef daar te lang teveel water staan.

Bij het kanaal

Het kanaal werd in de jaren '50 van de negentiende eeuw aangelegd met brug en grondduiker. De kanaalaanleg betekende voor de marke Brucht eigenlijk wel een doorbraak. In 1811 was er een voorstel geweest om de markegronden in het Bruchterveld te verdelen, maar dit voorstel werd verworpen. Ook later zou uit allerlei beraadslagingen blijken dat veranderingen voor de meeste markegenoten eerder als bedreigend werden ervaren dan als verbeteringen. De aanleg van het kanaal betekende een nieuw gegeven: de kanaalmaatschappij bood een vergoeding voor de gronden en er moest voor dit geld een verdeelsleutel worden opgesteld. Op 25

maart 1854 gaat men ermee akkoord dat de marke zal worden verdeeld. De verdeling gaat gepaard met de nodige strubbelingen, maar in 1860 is het dan toch gelukt: de marke is verdeeld onder de gewaarde boeren en het geld van de MOK kan worden verdeeld. In totaal 75 hectare valt buiten de verdeling en blijft als markegrond gemeenschappelijke weidegrond. Over het kanaal komt een brug. Vanaf het begin is er een Ter Wijlen brugwachter. In totaal vier generaties Ter Wijlen hebben daar, terwijl ze op de boerderij een gemengd bedrijf uitoefenden, de brug bediend. Dat betekende dat de werkzaamheden op het land soms hinderlijk moesten worden onderbroken, omdat een schipper zich meldde met zijn sloopstoeter. En vaak had deze altijd meer haast dan de boer/brugwachter.

Nadat het kanaal decennia lang werd gebruikt om de turf uit de grote vervingen van Bergentheim en Vroomshoop af te voeren, werden er tot in de jaren '60 veel aardappelen uit de veenkoloniën per schip vervoerd naar de aardappelmeelfabriek in Coevorden. De oude brug werd met handkracht bediend met hulp van ballast. Onder de oude brug kon met balken in tijden van droogte het water in de Bruchterbeek, in de grondduiker, worden gekeerd.

Oude brug Ter Wijlen met balken

Naarmate de vervening en ontginning vorderde, bleek steeds meer dat de grondduiker een te kleine capaciteit had. Het water kwam versneld ter beschikking, omdat het gebied zijn sponswerking had verloren en het water door de sloten en de wijken sneller werd afgevoerd. Dit leidde regelmatig tot wateroverlast, grote stukken land stonden dan onder water. In strenge winters natuurlijk prachtig voor schaatsend Brucht en Bruchterveld, maar niet erg bevorderlijk voor de landbouw. In de jaren '50 werd dit probleem echt aangepakt door een nieuwe, nu een stalen, grondduiker te plaatsen. Dit

Brug bij Ter Wijlen 1985

werk werd gerealiseerd in verband met de verbreding van het kanaal, waardoor het geschikt gemaakt werd voor grotere schepen. Vooral het vervoer van zand en grind nam toe: langs het kanaal vestigden zich betonbedrijven die deze grondstoffen behoefden. In ditzelfde kader kwam er ook een nieuwe brug. Jarenlang, tot in de jaren '60 is 'de brug bij Jan ter Wijlen' een tolbrug geweest, d.w.z. dat de schippers tol- of bruggeld moesten betalen. Niet zo heel veel: voor een leeg schip 2 cent en een vol 4 cent. Dit werd door de brugwachter opgehaald door met een klompje te hengelen. Soms werd ook de pet daarvoor gebruikt. De nieuwe brug kon met een slinger en tandraden gemakkelijker worden bediend. Op het laatst ging het heel gemakkelijk, namelijk elektrisch. De brug heeft dienst gedaan tot 1985: toen werd op die plaats de verbinding tussen Brucht en het -veld verbroken. De laatste brugwachter Ter Wijlen was Evert, nadat drie generaties Jan 'hun' brug hadden bediend. De huidige Jan, zoon van Evert, werd als boer geconfronteerd met een lastig probleem: zijn land lag na 1985 aan de overzijde. Een aantal jaren loste hij dit logistieke probleem op door met een boot het kanaal over te steken om zijn werkzaamheden daar te verrichten. Op den duur bleek dat dit niet echt 'werkte': in 1990 betrok het gezin Ter Wijlen aan de overkant een nieuwe boerderij.

Iets over de marke, de vervening en het watermanagement

De eerste vergadering die in het nog bewaarde markeboek van Brucht wordt vermeld, is gehouden op 28 juli 1801. Van Riemsdijk is markerichter, hij treedt op als voorzitter. Een van de belangrijkste agendapunten gaat *over de verdeling der kosten des onderhouds van de gemeenen waterleiding na waartal en de bepaling van het aandeel het welk de brinkzitter hierin zullen moeten dragen*. Met enige regelmaat komen we dit agendapunt tegen: er wordt geklaagd over de slechte staat van onderhoud van de sloten waardoor anderen het water niet kwijt kunnen, er wordt lang en vaak gedelibereerd over de vraag voor wie de kosten dan zijn.

Onderhoud van wegen en watergangen is een gemeenschappelijk belang en moet dan ook in evenredigheid gezamenlijk worden gedaan. In 1839 worden de gewaarden opgeroepen om de noodzakelijke werkzaamheden uit te voeren, op straffe van een boete bij nalatigheid. Vier gewaarden blijven in gebreke en krijgen dan ook een boete, wat voor ons aanleiding zou kunnen zijn om het al te geïdealiseerde beeld van onderlinge saamhorigheid en gemeenschapszin in die goede, oude tijd enigszins te nuanceren.

In februari 1825 staat het water in de Vecht erg hoog, waardoor de afwatering door de beek als het ware geblokkeerd wordt. Het

betekent dat veel land-weer-
-onder water komt te staan.
Om enige duidelijkheid te
krijgen in de concrete situ-
atie geeft de gemeente
Ambt Hardenberg in 1837
opdracht om alle waterlei-
dingen te inventariseren. In
1857 is men ook in Brucht
tot het inzicht gekomen dat
de kortste verbinding
tussen twee punten een
rechte lijn is: het besluit
wordt genomen om alle
sloten recht te trekken om
een betere afwatering te
bewerkstelligen.

De wateroverlast in Brucht *Stuw in de Bruchterbeek* **Vervening**

wordt niet alleen veroorzaakt door gebrekkige afwatering van het gebied in de eigen marke. Het Oudeveen ligt in een kom en watert slecht en moeizaam via het grachtenstelsel van de Venebrugger Linie af op de Radewijkerbeek. Eenvoudiger en natuurlijker zou het zijn als het afwaterde via de Broeksloot op de Bruchterbeek. De boeren van de Bruchter marke voelen hier niets voor: ze hebben al zoveel problemen met hun 'eigen' water dat ze dat uit het Oudeveen er niet bij kunnen hebben. Tot in de jaren '50 van de volgende eeuw weet men het Oudeveense water uit het markegebied te weren, niet om de burenen dwars te zitten, maar uit welbegrepen eigenbelang: de (water)maat was vol in Brucht. Ook delen van de marke van Hardenberg en Baalder dreigden naar Brucht af te wateren. Mede om de scheiding tussen de marken te markeren was de Embtenbroekerdijk aangelegd. Deze diende tevens als waterscheiding. In 1842 moet een commissie van beheer van de marke het geschil met Hardenberg en Baalder over de afwatering schikken. Daartoe werd in 1846 evenwijdig aan de Embtenbroekerdijk een scheidsloot gegraven met een totale lengte van 4880 'ellen'. Daarmee leek het watergevaar van die kant voor de Bruchter marke bezworen.

In het gebied tussen de hoogten van Brucht, de Hoogenweg en Balderhaar is eeuwenlang sprake geweest van een proces van veenvorming. Er was echter geen sprake van een gelijkmatige kom, er waren veel kleine verschillen in hoogte binnen het terrein waardoor een grote mate van diversiteit optrad. Zo waren er relatieve hoogten, meestal droge zandkoppen en -ruggen, ondiepe laagten waarin zich een moerassige vegetatie ontwikkelde en waarin laagveen ontstond, veel lagere gedeelten waar veel dikkere pakketten veen werden gevormd en zandige delen begroeid met heide, ruigtekruiden en struweel. De mensen uit de marke haalden hier wat ze konden gebruiken voor hun bedrijf aan hout en stokken, strooisel en (baggel)turf voor eigen gebruik. Op de drogere stukken konden de schapen grazen, althans zoeken naar iets eetbaars. Verder was het een halfnatuurlijk landschap, onvriendelijk voor de mens, maar uitermate geschikt voor wilde planten en dieren. En daarmee een geliefd jachtgebied voor de Heren van Heemse en hun relaties. Ongeveer vanaf het midden van de negentiende eeuw begon de vervening systematisch op gang te komen. Dit was mogelijk gemaakt door de aanleg van het kanaal. Niet alleen betekende dit betere mogelijkheden voor de

afwatering, maar ook kon de gewonnen turf worden afgevoerd naar de steden en fabrieken. In Brucht worden in 1846 veel veenpercelen verpacht aan verveners. Na de vervening vervielen de gronden weer aan de marke: alleen het veen wordt verkocht. Vervenersnamen van het eerste uur zijn Venebrugge en Crull. In 1850 koopt Van Royen 150 bunder veen van de marke Brucht.

Tegelijk met het graven en het baggelen van turf worden sloten en wijken gegraven om water en turf af te voeren. Zo ontstaat in 1863 de Bruchterwijk of Bruchterwieke. De eerste paar honderd meter, de Onderwieke met een breedte van zes meter, heeft hetzelfde peil als het kanaal en is bedijkt of bekaad: het land aan weerszijden ligt veel lager. Bij het kanaal wordt over de Bruchterwijk een vlotbrug aangelegd, een drijvende bok met enige planken naar de oevers moet een verbinding mogelijk maken.

De turfschepen kunnen de Onderwieke opvaren tot aan het overslagterrein: de Hoopstee, de plek (stee) waar hopen turf liggen opgetast, aangevoerd door bokken of bokschuiten uit het achterland door de Bovenwieke die een breedte heeft van vier meter. Bij de Hoopstee is een soort van dam of stuw die moet voorkomen dat de Bruchterwijk overloopt met water uit het kanaal. Op deze plek ontwikkelt zich een kleine buurtschap met in 1889 zelfs een winkel annex café. De Bruchterwijk liep tot Bruchterveld, daarna wordt zij op de kaart aangeduid als Boksloot. Dit is niet alleen een eigenaam, maar ook een soortnaam: een sloot die geschikt was om met bokken te worden bevaren. Nadat het veen was afgegraven en de turf afgevoerd, verloren de Bruchterwijk en Boksloot hun functie. Waterplanten zorgen voor een geleidelijke verlanding, terwijl ook het dumpen van afval - in de Onderwieke heeft jarenlang een half gezonken bok gelegen - bijdroeg aan het verval en de verloedering van de Bruchterwijk. Het zou echter tot de jaren '60 duren, voordat de tot probleem geworden Bruchterwijk werd aangepakt. De wijk werd gedempt, op de gedempte Onderwieke werden populieren geplant. Na de kap mocht daar een spontaan opgroeiend bos-

perceeltje ontstaan. Voor de waterbeheersing werd een waterleiding aangelegd langs de Hoopsteeweg met een tweetal stuwen. Het water stroomt nu door de waterlossing langs de Kanaalweg af naar de Bruchterbeek.

Het watermanagement

Na de vervening was ook de belangrijke sponswerking van het gebied om het water langer vast te houden, aanzienlijk verminderd. Bovendien zorgden allerlei waterleidingen als sloten en wijken voor een snellere afvoer van het water. Het land werd wel ontgonnen en geschikt gemaakt voor landbouw, maar zolang de waterbeheersing gebrekkig bleef, bleven gunstige resultaten uit. In 1928 kwam het eerste voorstel voor een betere aanpak van de ontwatering van het Bruchterveld ter tafel. In datzelfde jaar wordt in Brucht ook het Plaatselijk Belang opgericht. De marke Brucht bestaat echter ook nog. Hoewel in Oost-Nederland het markewezen ongeveer midden negentiende eeuw wordt beëindigd, zelfs door middel van wetgeving, blijft in Brucht tot laat in de twintigste eeuw de marke bestaan. Er zijn nu twee instanties die zich beijveren voor het algemeen belang in Brucht. Dit leidt niet steeds tot innige samenwerking. De marke werkt vaak tegen bepaalde veranderingen en ontwikkelingen. Het is vaak een soort verzet tegen de moderne tijd, men wil het liefst alles bij het oude laten en daarbij 'staat' men op oude rechten. In 1936 komt de inmiddels ingestelde commissie Oprel met verdere plannen tot ontwatering van het Bruchterveld. Om een bijdrage te leveren aan de oplossing van de waterproblemen vindt de Veenderij Erven Van Royen het goed dat een deel van het Bruchterveldse water via haar systeem wordt afgevoerd. Er gaan stemmen op om ook voor Brucht en Bruchterveld een waterschap op te richten. De heer K. Muis is er een warm voorstander van. Hij is uiterst vasthoudend als het gaat om de belangen van 'zijn' Brucht. Toch zou het nog tot 1950 duren, voordat het waterschap *Het Bruchterveld* werd opgericht. Op 5 november is het dan zover en de heer Muis ziet zijn inspanningen bekroond worden met zijn ver-

kiezing tot voorzitter van het nieuwe waterschap. Het waterschap *Het Bruchterveld* was wel een nakomertje: de meeste waterschappen waren zo rond de eeuwwisseling al opgericht. Misschien dat een reden gezocht kan worden in het feit dat er van relatief weinig cultuur grond sprake was, waardoor de problemen niet zo heel erg groot waren en dus de noodzaak niet zo werd gevoeld. Daarnaast zal een afwachtende houding, gevoed door een zeker conservatisme, de stichting van een waterschap zeker hebben vertraagd. Het nieuwe waterschap gaat nu voortvarend te werk en pakt de problemen aan: zij levert een bijdrage aan de nieuwe duiker onder het kanaal, de Bruchterwijk wordt gedempt en er worden betere waterlossingen aangelegd. In 1955 staat de marke de Bruchterbeek af aan het waterschap. In 1945 was er al een opheffingsvergaarding van de marke geweest, waarbij een commissie werd ingesteld om de zaken af te handelen. Uiteindelijk wordt in 1962 de marke Brucht officieel opgeheven.

Het waterschap *Het Bruchterveld* is slechts acht jaar zelfstandig actief geweest. Al in 1958 ging het met een aantal andere waterschappen op in het grotere waterschap *De Bovenvecht*. Pas toen kon een aantal waterproblemen integraal worden aangepakt. Het betekende voor het Oudeveen de realisering van een lang gekoesterde wens: afwatering via het stelsel van de Broeksloot en

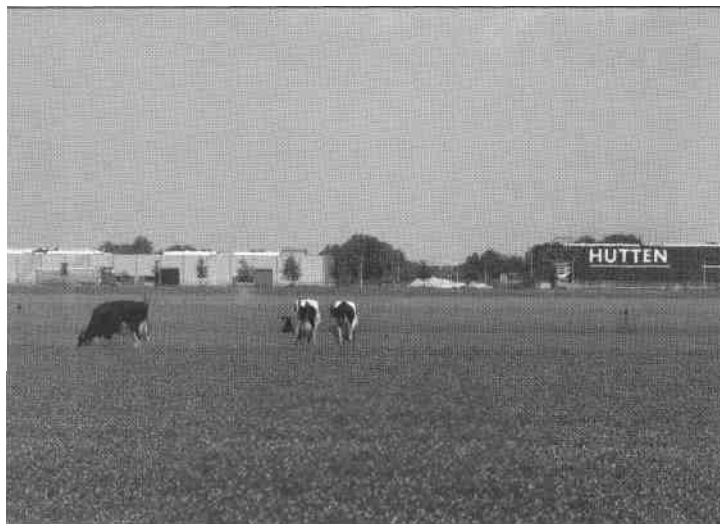
Bruchterbeek. De vertegenwoordiging van het Bruchterveld stemde als het ware toe in een waternuil. Als het water uit het Oudeveen via de Bruchterbeek zou afwateren, zou het gebied ten oosten van Bruchterveld afgekopeld worden van de Bruchterbeek. Dat water zou via 't Lijntje naar het kanaal worden geleid.

Na 1975 ging het waterschap, in samenwerking met de Ruilverkaveling Hardenberg-Oost, verder

met werken aan de definitieve structurering van de waterbeheersing van het Bruchterveld. Inmiddels zijn er plannen ontwikkeld bij het waterschap om met enige aanpassingen de beek beter geschikt te maken om iets langer het (regen)water vast te houden, omdat in geval van hevige regenval bij snelle afvoer de Vecht 'overbelast' geraakt. Bij deze aanpassingen moeten we dan denken aan ontdieping van de watergangen, en verbreding en verlaging van de oevers waardoor meer plantengroei mogelijk wordt die dan een remmende invloed heeft op de afvoersnelheid van het water. Een belangrijk ecologisch voordeel is dat er hierdoor betere voorwaarden worden gecreëerd voor grotere diversiteit van flora en fauna. Als er dan bovendien 'visvriendelijke' passages worden gemaakt bij de stuwen, kan een bijzonder visje als de rivierdonderpad - en vele andere organismen - wellicht de beek gaan 'bevolken'.

Van kanaal naar Bruchterveld en Breeslootdijk

Met onze wandeling waren we gekomen bij het kanaal en tot 1985 konden we daar de overkant bereiken over de brug bij Ter Wijlen. Een krooshek verhindert dat de duiker komt dicht te zitten. De Bruchterbeek vervolgt haar loop stroomopwaarts langs de Broekdijk, zoals de beek dat al eeuwen heeft gedaan. De

Een modern contrast

oeverkanten zijn begroeid met allerlei planten, veel oevergrassen als het liesgras, maar vooral de paarsrode toortsen van de kattenstaarten stelen hier de show. Op het water drijft een gezin knobbelzwanen. In het weiland grazen de koeien tegen de achtergrond van enkele bedrijven van het nieuwe industrieterrein *De Broeklanden*. De aanleg en uitbreiding van dat industrieterrein luidt een volgende metamorfose in van dit landschap: eerst was er veen en woeste grond, daarna weilanden met paarden, koeien en heel veel gras en straks bedrijven en fabrieken. Voorlopig kunnen we hier het contrast nog ervaren van landbouw en industrie.

Aan de rechterzijde staat het gemaal *De Kuilen*. Dit vijzelgemaal houdt het gebied zowel ter linkerzijde als ter rechterzijde droog. Het water van de rechterkant wordt geleid door een onderleider onder beek en weg door en vervolgens door het gemaal in de beek gemalen. Dit kunstwerk was hier nodig: het gebied links en rechts heet niet voor niets *De Kuilen* en moet bemaald worden, omdat het peil lager ligt dan dat van de beek. Waar de waterlossing van de Broekdijk afbuigt landinwaarts, volgt een klein en onbeduidend slootje de oude gang van de Bruchterbeek langs de Broekdijk naar Bruchterveld. Er gaat ook niet meer zoveel water door, overwoekerd als het is door plantengroei.

Zo bereiken we Bruchterveld. Het dorp is ontstaan aan de oude Broekdijk waar de Hongerdijk zich afsplitste. Bij die kruising liep ook de Bruchterwijk / Bokslot. Daar was een relatieve hoogte in het landschap: de Heujmansbelt. Na de aanleg van het kanaal en de start van de vervening begon Bruchterveld langzaam te groeien. Rond 1880 was er daar sprake van een beginnend centrum van Bruchterveld. Vaak onder barre en eenvoudige omstandigheden in houten keten. In 1913 kon de lagere school beginnen, na een voorbereidingsaanloop van acht jaar, met 61 leerlingen in twee lokalen. De gereformeerden kregen als eersten hun eigen kerkgebouw in 1930. De hervormden kerken in Hardenberg. Vanaf

1956 konden ook zij dat doen in een eigen kerkgebouw. Inmiddels was ook de vrijmaking niet aan Bruchterveld voorbij gegaan, zodat met een nieuw kerkgebouw het protestantse klaverblad werd voltooid. Van de winkels met kruideniers- en bakkerswaren was er in 1971 nog maar één meer over en ook die zou rond de eeuwwisseling stoppen. Bruchterveld ontstond dus op een uitloper van een zandrug. Aan het kanaal bij de brug zou een optie geweest zijn, als de laagte bouwtechnisch geen onoverkomelijke belemmering zou zijn geweest. Vanuit Bruchterveld 'groeide' de bebouwing langs wegen, dijken en wijken: zoals langs de Bruchterwijk, langs de Broekdijk en de Hongerdijk. De Broekdijk werd rond 1920 verhard, wat een grote verbetering betekende voor de bereikbaarheid van Bruchterveld. In 1935 werd het Plaatselijk Belang opgericht dat zich vooral inzette om de infrastructuur te verbeteren: straatverlichting, aansluiting op het telefoonnet (1948), verbetering van de wegen en waterleidingen, demping van vervallen wijken en sloten die verworden waren tot open riolen en dergelijke. Na de Tweede Wereldoorlog wordt er regelmatig zorg uitgesproken dat er te weinig of geen nieuwe woningen bijkomen. Jonge mensen trekken weg en rustzoekers uit de steden die zich terugtrekken in een boerderijtje op het platteland leveren slechts een marginale bijdrage aan de leefbaarheid van het dorp. Ondertussen is er wel een bloeiend verenigingsleven onder andere op het gebied van zang, muziek en sport, en dragen de Oranjefeesten bij tot een grotere saamhorigheid.

Voorbij Bruchterveld verliezen we het zicht op de oude Bruchterbeek. Volgens het oude kaartbeeld moet de beek zijn oorsprong hier in het Hongerveld hebben gehad. Daarvan is niets meer terug te vinden. Wat we aan de Hongerdijk nog wel kunnen zien, zijn enkele natuurreservaten die een herinnering bewaren aan het landschap van na de vervening. Het terrein is nu bebost, er groeien vooral berken. Er zijn geen paden, eigenlijk is het nauwelijks toegankelijk. De bosbodem is ongelijk, dicht begroeid met mos die het zicht benemen op

drassige ondieptes: het is uitkijken geblazen. Er hangt een wat kille en beklemmende sfeer op dit moment in november. De mossen steken nog mooi groen af tegen de het bruinverdorpe blad, ook de wijfjesvarens doen het nog groen, maar de adelaarsvarens zijn al bruin afgestorven. Enkele struikjes van struik- en dophei herinneren aan de vroegere heidegloriedagen. Het gele sterretje is nog een late nabloei van de tormentil. Donkergroene bladrozetten van het vingerhoedskruid houden een belofte in voor de volgende voorzomer. De vegetatie in deze landschapsreservaten mag haar gang gaan, er zijn geen bijzondere beheersmaatregelen. Wel vervullen ze een belangrijke ecologische functie als foerage-, schuil- en wijk-plaats voor allerlei dieren. Op deze november-middag is er slechts één wegschietend muisje dat die functie wil benadrukken.

Landschapsreservaat aan de Hongerdijk

De Hongerdijk komt uit op de Breeslootdijk. We zijn hier in een gebied dat niet meer afwtert op de Bruchterbeek, maar het water zoekt via sloten en waterleidingen zijn weg naar 't Lijntje om daarna uit te stromen in het kanaal. Dit gegeven markeert de relatieve hoogteverschillen: langs het 't Lijntje kan afgewaterd worden op het kanaal, terwijl ter hoogte van

de Bruchterbeek het kanaal met bedijking als het ware over het landschap stroomt. De naam 't Lijntje is nu verbonden aan de weg, terwijl ook de belendende waterleiding met die naam wordt aangeduid. Begin twintigste eeuw liep hier een (smal)spoorlijntje waarover de turf uit het Crullerveen werd afgevoerd naar het kanaal om daar in schepen geladen te worden. De heer Van der Sanden, administrateur bij de Veenderij Erven Van Royen, had het Crullerveen gekocht en samen met de heren H.H. Weitkamp, burgemeester van Ambt Hardenberg, en A.A. Oostenbrink, koopman en landontginning uit Heemse en de Dedemvaartse vervener B. Berends een maatschappij opgericht om dit gebied te gaan vervenen. De vraag naar turf was in de oorlogsjaren toegenomen, maar aan het eind van de Eerste Wereldoorlog nam de vraag af en was het Crullerveen nauwelijks meer rendabel te vervenen, wat het einde van de maatschappij betekende. Wat er nog aan veen restte in het Crullerveen, werd door anderen ontgonnen. Het spoor verdween, maar de naam 't Lijntje bleef bewaard voor de kaarsrechte wegverbinding naar het kanaal.

Langs de Broeksloot

We gaan terug naar de Broekdijk waar de waterlossing links van de weg afbuigt en temidden van weilanden haar loop vervolgt.

Al gauw komen we terecht in het nieuw ingerichte gebied van *De Broeklanden* met de Duitslandweg. Ook voor dit industrieterrein is de waterbeheersing van groot belang en met enig rondkijken kunnen we de loop van de Broeksloot hier heel goed volgen. Deze waterlossing, hier met moderne graafmachines gerealiseerd, volgt nog min of meer de loop van de oude Broeksloot en gehoorzaamt daarmee aan de geografische realiteiten van hoog

van kleur. Als akkerbouwgewas wordt er veel maïs verbouwd, een gewas dat in zijn strakke robuustheid hier niet alleen uiterst functioneel is, maar ook esthetisch heel goed past in het landschap. Alleen de bermen en de slootkanten geven blijk van floristische diversiteit. Verspreid in het landschap staan er de boerderijen, omgeven door beschutting gevende bosschages. Vooral nog lijkt het er op dat de mens het hier gewonnen heeft van de natuur, in elk geval van het water: het is daardoor een beheerst landschap geworden met een eigen schoonheid. Het stroomgebied van de Broeksloot grenst aan dat van de Radewijkerbeek en gaat tot de grens met Duitsland. Via de watergang langs de Snoeijinksdijk watert ook het Duitse water van de Wellebeek af op de Broeksloot en via de Bruchterbeek op de Vecht.

en laag. Na het passeren van Venebrugge bereiken we het Oudeveen waar men tot diep in de twintigste eeuw regelmatig kampte met wateroverlast. Pas na de fusie van waterschappen kon het probleem echt goed worden aan gepakt, waarbij betere financiële en nieuwe technische mogelijkheden zeker een belangrijke rol hebben gespeeld. Het gebied heeft hier een eigen bekoring, net als het ruilverkavelde Bruchterveld. De wegen, sloten en waterleidingen zijn recht. De kavelverdeling is rationeel en functioneel, kleine perceeltjes met bomen en struiken zijn niet spontaan maar gepland. De koeien grazen in de wei, de weilanden zijn vlak en egaal groen

Tenslotte

De wandeling langs Bruchterbeek en Broeksloot met een aantal historische excursies is ten einde. We geven ter afsluiting het woord aan de heer H.J. Zandman voor een gedicht over 'zijn' beek'.

Langs de Broeksloot

de Bruchterbeek

Op ons erf bij de waterput, in de schaduw van de bomen, kun je achter heg en weg het vallend water horen stromen.

Sinds oude tijden staat de Bruchterbeek aldus vermeld: Twee kleine stroompjes werden hier Vanaf de Duitse grens geteld.

Al sippelend door greppels van 't Hongerveld en Hardenberger heide Kwamen ze samen in het Broek En gingen verder met z 'n beiden.

Sinds enkele jaren stroomt ook uit bronnen van de Wellebeek water via lange gangen naar de oude Bruchterbeek.

De Venebrugge kwam heel vroeger door het veenmoeras tot stand. Nu loopt de sloot er dwars doorheen Naar de kop van het broekland.

De tweede loop kwam uit de veenpoel Bij Hongerveld of Balderhaar. Een mens onvriendelijk veld Maar natuurlijk mooi was 't daar.

Met het graven van 't kanaal Doorkruiste men de Bruchter grond, Maar onze beek mocht er onderdoor Waar hij zijn oude loop hervond.

Vroeger werd bij Ter Wijlens brug De waterstand bepaald. De balken moesten er weer in Als het water te veel was gedaald.

Het waterschap het Bruchterveld kwam heel erg laat tot stand. Nu wordt met stuwen en gemaal gewaakt over de juiste waterstand

Aan de beek heeft een oliemolen Van 't erve Amsinck gestaan.

Een enkele naam als olieslager herinnert daar nog aan.

Het visrecht werd hier soms verpacht Vanaf de Vecht tot aan het kanaal. Het laatste bootje ligt er te vergaan Men viste ermee op vette aal.

Al heel vroeg werden deze oude gronden door mensen hier bewoond. Oude ervennamen op - i-n-k Hebben dat aangetoond.

Verdwenen zijn die boerenerven hun zeden en hun markerecht, Waar onze Bruchterbeek - nog steeds -uitmondt in de oude Vecht

Met dank aan de heer B.H.J. Assen (over het waterschap en waterbeheer), de heer I. de Vries (hydrobiologisch medewerker waterschap Velt en Vecht), de familie Ter Wijlen (over de brug) en de familie Zandman (over Brucht en het erve Amesinc) voor de verstrekte informatie en hun kritische commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Geraadpleegde literatuur:

W. Coster, *Omtrent de Vechtlanden. Waterschapsgeschiedenis in Noordoost-Overijssel*. Zwolle, 1999. Joh.L. Lutjeharms, *Waterschap Het Bruchterveld 1950-1958*. Hardenberg, 1971. Joh.L. Lutjeharms, *Tien jaar Waterschap De Bovenvecht 1958-1967*. Hardenberg, 1973. Joh.L. Lutjeharms, *Een wijk in Bruchterveld wordt gegraven*. In: *De Toren* 2-10-1985, 9-10-1985, 23-10-1985 en 30-10-1985. *Markeboek Brucht 1801-1864* W. Visscher, *Een wereld van turf. De Overijsselse turfindustrie en veenondernemingen in de hoge venen van Overijssel*. Gouda, 2003 H.J. Zandman en W. Meijer, *Kernachtige geschiedenis van Brucht 1385-1985*. Brucht, 1985

Belevenissen van een Engels parachutist 1944 - 1945

Captain A.E. (Duggie) Baker, Engels parachutist bij de R.A.F, zat vanaf 5 januari 1945 tot aan de bevrijding op 5 april 1945 ondergedoken in Beerzerveld. In de Amerikawijk' tussen de Boerendijk en de Kloosterdijk lag, aan het oog onttrokken door struikgewas, een aardappelscheepje dat hem en anderen tot schuilplaats diende. Ter hoogte van de brug in de Kloosterdijk woonde de familie Trip. Harm Trip en de broers Jelle en Johan Smeenk die in het verzet zaten, namen de verzorging van de onderduikers op zich.

Duggie Baker tekende een stripverhaal over zijn belevenissen vanaf het moment dat hij met zijn parachute bij Arnhem neerkwam in september 1944. Ondanks alle dramatische gebeurtenissen, bracht hij toch met veel humor zijn verhaal in beeld. Tot op de dag van vandaag worden deze in vloeipapier gewikkelde plaatjes door de familie Trip zorgvuldig bewaard in een sigarettendoos. Met hun toestemming worden ze nu gepubliceerd in Rondom den Herdenbergh.

J. Luisman-de Jonge

De Slag om Arnhem

Captain Baker behoorde tot de 1 ste Britse Airborne Divisie en werd als parachutist ingezet bij de *Operation Market Garden*, de Slag om Arnhem. Zijn divisie (10.000 man) had als opdracht de Rijnbrug bij Arnhem te veroveren, maar door allerlei tegenslagen bereikten slechts 600 man de noordkant. Daar hielden ze manmoedig stand tegen een grote Duitse overmacht die hen met tanks en ander groot materieel bestookte. Na vijf dagen moesten ze de strijd opgeven en werden de restanten van de luchtlandingsdivisie teruggetrokken. Slechts 2300 man ontkwamen, ca. 500 man wisten bij Nederlanders onder te duiken en de overigen waren gesneuveld of krijgsgevangen gemaakt. Captain Baker werd gewond afgevoerd en na zijn herstel als krijgsgevangene in Apeldoorn op transport gesteld richting Duitsland. Hij wist te ontsnappen door bij Holten uit de trein te springen. Maandenlang zwierf hij van het ene adres naar het andere en kwam uiteindelijk terecht bij ds. Wolfert in Mariënberg (5 januari 1945). Deze dominee zat in het verzet en hielp piloten en onderduikers aan een veilig onderdak. Captain Baker werd naar Trip aan de Kloosterdijk gebracht en samen met een andere ontsnapte parachutist Walter (Wally) Randall verbleef hij tot aan de bevrijding in het schip. Het verzetswerk van ds. Wolfert bleef bij de bezetter niet onopgemerkt. Toen het eind van

de oorlog in zicht kwam, werd hij gearresteerd en overgebracht naar het Huis van Bewaring in Almelo. Niet lang daarna werd hij geëxecuteerd langs de kant van de weg tussen Almelo en Wierden.

Briefwisseling

Wat een geweldige dag toen we voor het eerst de Canadezen zagen. De dag waarover we altijd praatten en waarop we zo lang gewacht hebben. Ik kon niet geloven dat het waar was toen de jongens zeiden dat de tanks van de bevrijders bij de boerderij stonden. De Canadezen brachten me naar hun H. Q. (Hoofdkwartier) en toen werden Wally en ik in een auto gezet en s nachts over de Rijn naar het Zuiden gereden. Ik had jullie nog heel graag willen zien voor ik Nederland verliet maar het was niet mogelijk Dit schrijft Baker in één van zijn brieven aan Harm Trip in de naoorlogse jaren '45-'46. Hij bedankt bij herhaling iedereen die hem in zijn onderduikperiode geholpen heeft, met name Margareth, Jelle, John, Case, Gerald en Red Bill, maar vooral Mimi Bent, de koerierster en verloofde van Harm Trip. Hij schrijft dat hij vaak met dankbaarheid aan al deze mensen terugdenkt, aan hun moed en dapperheid, aan hun verzet en het riskeren van hun leven om hem en anderen uit handen van de Duitsers te houden. Ook schrijft hij over zijn gezin, zijn vrouw 'Fifi', zijn zoontje en hun tweede kind dat tij-

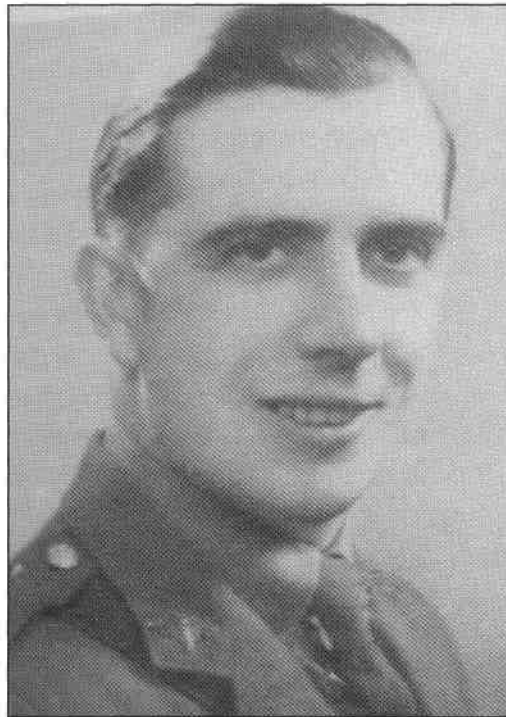
dens zijn afwezigheid geboren is. Een meisje! *We have now a youngen and a meysa.* Vaak denkt hij terug aan de gevaarlijke momenten wanneer de Duitsers aan het zoeken waren in de buurt van de Kloosterdijk. En wat hem vooral bijgebleven is, zijn de plezierige uren in de schuilplaats: *Als we allemaal samen rond de kachel zaten en het schip vol rook stond. - Heb je alles gevonden wat ik achterliet in het schip? Ook de revolver die achter het stro ligt aan het voeteneind van het bed? Wees voorzichtig want hij is geladen en klaar voor gebruik. Hij is van Gerold- .* In april 1946 zit Baker in Noord Italië, dicht bij Triest, niet als parachutist, maar bij de generale staf van een groep 'headquarters'. Ook vanuit die plaats schrijft hij een brief aan zijn weldoeners in Holland en benadrukt dat hij nooit hun vriendelijkheid en moed vergeten zal en de risico's die ze namen om hem te verbergen en van voedsel te voorzien.

Na de oorlog

Harm Trip was verloofd met Mimi Bent uit Bergentheim. Allebei deden ze verzetswerk. Mimi werd in januari 1945, na een huiszoeking, meegenomen door de Landwacht en anderhalve dag vastgehouden. Na een verhoor kwam ze weer vrij. In december van datzelfde jaar is Mimi Bent op 23 jarige leeftijd overleden aan difterie. Enkele jaren daarna trouwde Harm met Annie Bonema, onderwijzersdochter uit Westerhaar. Baker heeft enkele jaren na de oorlog een bezoek gebracht aan Nederland en is toen ook bij de familie Trip geweest. Het enige contact wat daarna nog restte, waren de kerstkaarten van Baker, maar langzamerhand verloren ze elkaar uit het oog. Op 5 januari 1963 richt Harm Trip een brief aan de *R.A.F. Escaping Society* om navraag te doen naar Captain Duggie Baker. Op 18 februari krijgt hij antwoord uit Londen van de secretaresse van deze vereniging. Er blijkt geen captain Baker die parachutist was bij de Airborne Forces geregistreerd te staan. De vraag wordt doorgegeven aan *War Office* in de hoop dat deze instelling in staat zal zijn hem op te sporen. Er is daarna geen contact meer tot stand gekomen tussen Trip en Baker.

Diverse schuilplaatsen

Zoals we in het stripverhaal zien, zat Duggie Baker, voordat hij aan de Kloosterdijk terecht kwam, ook op andere plaatsen in Overijssel ondergedoken. In het boek *Holten in oorlogstijd* staan zijn lotgevallen uit die periode opgetekend. Hij ontsnapte uit de trein (26 okt.1944) door zich op de wc. door een nauw raampje te wringen. Juist op dat moment minderde de trein vaart vanwege een helling. Hij sprong eruit in de 'parahouding', raakte de grond en liet zich van de spoordijk afrollen. Daar bleef hij roerloos liggen tot de trein verdwenen was. Beschermd door de duisternis ging hij op pad om hulp te zoeken. Hij trof een boer die hem aan onderdak hielp. Zijn uniform werd verbrand en hij kreeg burgerkleding. De schuilplaats was een hol in het bos, afgedekt met balken, takkenbossen en heideplaggen. Vanwege het gevaar ontdekt te worden, moest hij vaak van adres verwisselen. Zo kwam hij ook in Wijhe terecht waar hij zich zeer verdienstelijk maakte bij de ondergrondse door hen onder meer met wapeninstructies bij te staan.

Captain A.E. Baker

In februari 1980 is het vanuit deze kringen gelukt om in contact te komen met de familie Baker in Engeland. Helaas bleek dat captain Baker in 1975 was overleden. Zijn vrouw vertelde het volgende: *Duggie was een bijnaam die mijn man kreeg toen hij pas in het leger was. Het enige dat ik wist, was dat hij vermist werd, verder niets. Thuis zag Dug zijn dochtertje voor het eerst. Hij was ook vast van plan om na zijn pensionering naar Nederland terug te keren en iedereen op te zoeken. Helaas heeft het niet zo mogen zijn.*

Tenslotte

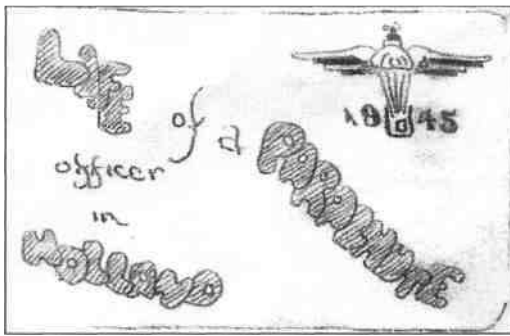
Harm Trip verhuisde in 1967 met zijn gezin naar een boerderij in de Flevopolder. Hij overleed in 1980 op 61 jarige leeftijd en werd ter aarde besteld op de begraafplaats in Dronten. Van de R.A.F. Escaping Society kreeg mevrouw Trip een condoleancebrief met ingesloten een gedenkplaat voor zijn grafsteen.

Op 21 juni 1981 was er een reünie in Londen waar een plaquette onthuld is in de Royal Air Force Kerk van St. Clement Danes als eerbetoon aan alle pilotenhelpers uit de Tweede Wereldoorlog.

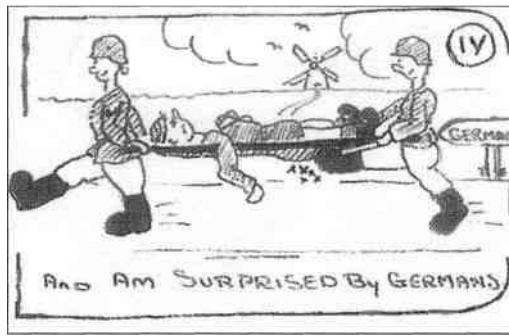
Met dank aan:

- *Mevrouw Annie Mulder - Bonema*
(Voorheen mevrouw A. Trip - Bonema)
Swifterbant.
- *Bron Holten in oorlogstijd'*

Captain Baker's verhaal in beeld

Belevissen van een parachute officier in Holland

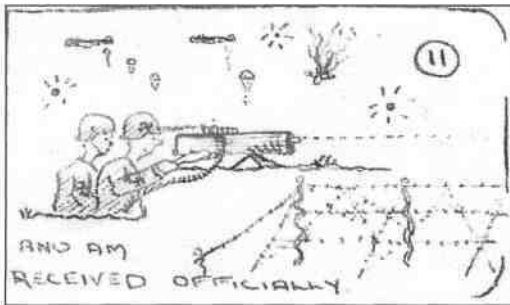
En word verrast door de Duitsers

Ik arriveer in Holland sept. 1944

Tjonge! Duitse verpleegsters

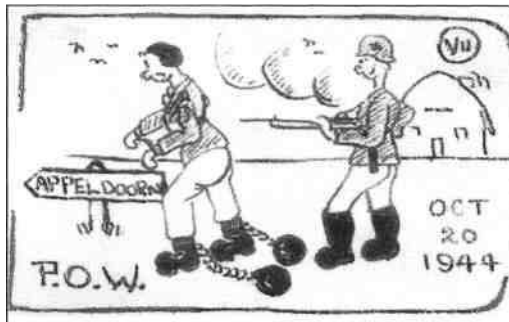
En word officieel ontvangen

Bloed voor de Mof

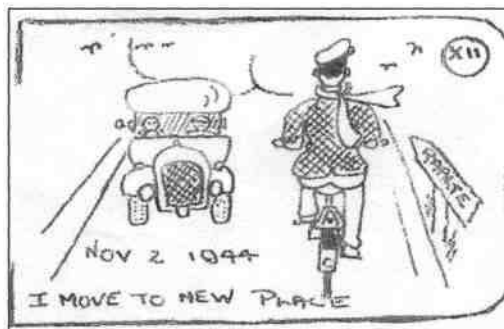
En verras de Duitsers

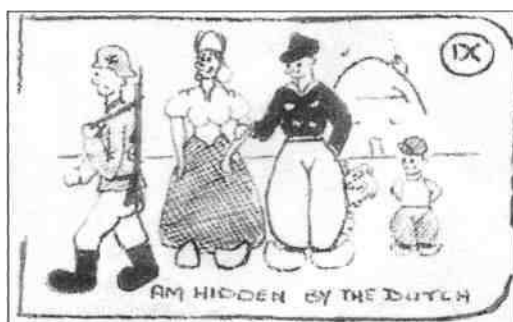
P.O. W. (Prisoner Of War) krijgsgevangene 20 okt. 1944

De vreugde van ontsnapping 26 okt. 1944

Ik ben op weg naar een nieuwe plek 2 nov 1944

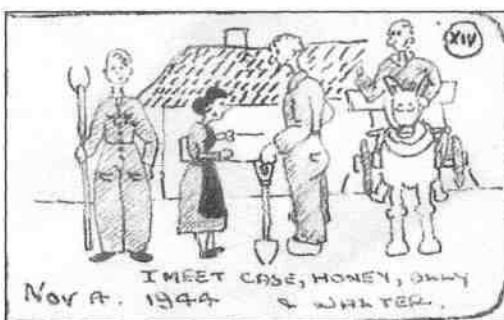
Ben verborgen door Hollanders

Word bevriend met Duitse deserteur

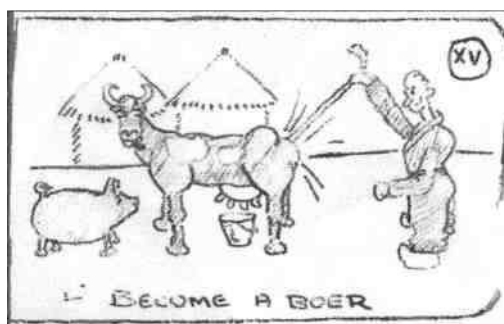
Ik krijg burgerkleding

JA: ontmoet Kees, Honey, Anny en Walter nov 1944

Ik word onderduiker

Ik word boer

Stephanoten

Mededelingen van het bestuur en werkgroepen

Bijlage Rondom den Herdenbergh

1e kwartaal 2008

Nieuwe Leden

Goosselink, F.J.B., Venusplein 12, Hardenberg
Hofsink, R., Wilhelminaplein 8, Hardenberg
Kampherbeek, H.B., Grasklokje 104, Hardenberg
Nijboer-Beenen, J., Wolfskuillaan 1, Ommen Otten,
H., Monnetpassage 146, Emmen Plaggenmarsch,
G., Stationsstraat 22, Hardenberg Talens, A.T.,
Parkweg 105, Hardenberg Tieman, D., De Spinde
62, Hardenberg Withaar, H., Anerweg Zuid 11,
Lutten

Nieuwe aanwinsten

- CD school Rheezerveen en Kampmans Gait
- een gehaktmolen
- een kruik
- een snijboonmolen
- een nootmuskaatmolen
- boek Overijsselse Historische Bijdragen, 2007 (met hierin een artikel over de oudste geschiedenis van de stad Hardenberg, geschreven door 'onze' Dinah Hesselink-Zweers)
- boek Brucht 600 jaar
- van mevr. T. Bakker een Bakkersbondcourant, gedichten, 1 boekje Nog even terug Jan Bruins en zn., boekje De bakkers en de dingen van vrogger, Genealogie Het leven van Wibbegien Vorenkamp, - advertentie Sallands Volksblad jubileum Jacob Bakker, diverse foto's omgeving Wihelminastraat
- van dhr. Merjenburgh een Energiekoffer van de IJsselcentrale
- van fam. Berghuis twee petroleumlampen en een oude radio
- NN via J. Ribberink: koperen huls, oude kinderboeken, koektrommel, pijpenrekje met pijpen, aardewerk pijpenkop met deksel, een paar schoentrippen, camera's met toebehoren, weefspoel, deurklopper, metalen wasbord
- van W Meijer een boek 'Het leven van Philip von Hohenlohe'
- van L. Odink een PTT uniform (postbezorger) met pet
- van J. Postema een schapenscheerderschaar
- van fam. Potgieter Nieuwsblad van het Oosten Jan. 1935
- Stamboomgegevens met foto's en correspondentie van het geslacht van Langen
- van J. H. Hofsink: *De eeuw van mijn moeder* (Stien Hofsink-Brink), een familiebeschrijving in vogelvlucht

Aanschaf

- Boek: *Elseviers Kostuumgids* (Westerse kledingstijlen van de vroegere middeleeuwen tot heden)
- Boek: *Vormen uit Vuur* (onderzoek naar Rijnlands steengoed)

Adreswijzigingen

Wilt U bij verhuizing s.v.p. uw adreswijziging doorgeven op ons e-mail adres historiekamer@solcon.nl? Het komt nu nogal eens voor dat het blad op een verkeerd adres blijft komen.

Vrijwilligers gezocht

Wij zijn voortdurend op zoek naar vrijwilligers.

Wij zoeken iemand (m/v) die bereid is om gedurende het zomerseizoen (april tot en met oktober) in de morgenuren van 9 tot 12 te helpen bij de verkoop van kaarten voor de kleppertoer en andere artikelen. Verder hebben we behoefte aan vrijwilligers met ervaring in het gebruik van computers om informatie over de Museumcollectie, de Bibliotheek enz. in te brengen in computerbestanden van het Adlib systeem. Heeft u een halve dag of meer dagen beschikbaar? Laat het ons weten. Wij zorgen ervoor dat u goed wordt ingewerkt. Reacties graag aan hamhuisf@wanadoo.nl of bij Wicher Dam, Historiekamer.

Boek van Hohenlohe

Ons oud-bestuurslid, erelid en eerste secretaris van onze vereniging Wim Meijer, nu wonend in Borne, kwam langs en bood ons het boek "*Het leven van Philip van Hohenlohe*" aan, waarin ook aandacht wordt geschonken aan de Slag bij Hardenberg. In het boek staat een foto van een detail van het grafmonument van Philip die herinnert aan deze belangrijke veldslag. Wim bedankt!

Boeksignalement: *De eeuw van mijn moeder* (Stien Hofsink-Brink)

door Jan Henk Hofsink Jzn.

De heer J. H. Hofsink heeft voor zijn honderd-en-éénjarige moeder dit boek geschreven. Naast uiteraard veel verhalen over de familie worden er ook een aantal zaken vermeld die interessant zijn voor lezers die belangstelling hebben voor de lokale Heemser (kerk)geschiedenis. Het boek kost 15,50 Euro en is te bestellen bij de auteur J. H. Hofsink, Dirk Staalweg 39, Ermelo. Tel. 0341-557235 of bij S. Jurries, Hessenweg 30, Hardenberg.

Kleppertoer 2008 naar Twente

De Werkgroep Kleppertoer is volop bezig met de voorbereiding van de kleppertoer 2008. Dit jubileumjaar is gekozen voor een route naar Twente met als meest ver gelegen plaatsen Saasveld en Weerselo. De eerste proefritten zijn al gemaakt en de verzamelde gegevens worden nu uitgewerkt. De werkgroep wil weer graag een mooie route aanbieden, ondersteund met een goed verhaal.

De try-outs zullen plaatsvinden op 28 en 29 april. Vrijwilligers van de Historische Vereniging Hardenberg e.o. kunnen dan voor =€5,- per persoon mee (maximaal twee kaarten per vrijwilliger). De kaarten kunnen 's ochtends worden afgehaald bij de Historiekamer.

De promotietoer voor de pers en de genodigden van de Stichting Hardenberg Promotie staat gepland op dinsdag 6 mei. Op woensdag 7 mei zal de eerste reguliere kleppertoer verreden worden. Daarna, vanwege de enorme belangstelling in de laatste jaren, iedere dinsdag en woensdag een toer tot 3 september. Ook dit jaar wordt aan verenigingen en groepen de mogelijkheid geboden een bus te bespreken; plaats en tijdstip van vertrek en aankomst worden dan in overleg bepaald. De herfstkleurentoer staat uiteraard ook weer op het programma en staat gepland op de zaterdagen 25 oktober en 1 november. In dit jubileumjaar willen we tevens een dialecttoer organiseren, waarbij de gidsen hun verhaal in het Sallands dialect zullen houden. Als dat aanslaat zullen er meerdere volgen.

Jannie Luisman-de Jonge en Jan Hofsink hebben te kennen gegeven aan het eind van het seizoen te willen stoppen als toerbegeleider. Door het geweldige succes van 2007, hebben we nu al de gidsengroep kunnen uitbreiden met Gerry Feddes-Reinders en Henk Schoemaker. Zij doen ook in de voorbereiding mee en samen met hen hopen wij op een succesvol Kleppertoer- seizoen 2008. In verband met de voorgenomen sloop- en bouwwerkzaamheden bij het gemeentehuis is vertrek en aankomst niet meer op het Stephanusplein maar bij het Vechtdalcollege aan de Burgemeester Schuitemstraat.

Museum/tentoonstellingen

De werkgroep is druk bezig met de inrichting van een nieuwe tentoonstelling over "De grote brand van Hardenberg" die 300 jaar geleden op 8 mei 1708 een groot deel van Hardenberg verwoestte. Het is de bedoeling om de tentoonstelling per 1 april gereed te hebben.

Ook wordt gewerkt aan het opknappen van de kelder met de bedoeling om deze ruimte te gaan gebruiken voor een vaste expositie van gebruiksvoorwerpen uit de keuken van vroeger. Verder wordt gewerkt aan de inventarisatie en registratie van alle kleding en objecten uit de Nijenstede-collectie.

Automatisering

We zij weer een stap verder gekomen in de modernisering van onze automatiseringssystemen door de vervanging van de server door een nieuwe met grotere capaciteit. Hierdoor konden alle belangrijke toepassingen en bestanden worden gecentraliseerd en wordt ook de beveiliging van deze vitale bestanden een stuk eenvoudiger door deze periodiek op externe harde schijven veilig te stellen. Verder is een nieuwe draagbare beamer aangeschaft die gebruikt kan worden voor presentaties in de studiezaal en makkelijk meeegenomen kan worden naar allerlei evenementen om daar presentaties te geven over het werk van de Historische Vereniging Hardenberg e.o.

Jaarvergadering

Op 26 maart 2008 houden we onze Jaarvergadering in gebouw De Esch aan de Hessenweg te Heemse-Hardenberg. Aanvang 20.00 uur. Naast de bespreking van de jaarrekening 2007 en de begroting voor 2008 alsmede het jaarverslag over 2007 zal na de pauze een inleiding gegeven worden door ons bestuurslid Arjan Barnard. Het onderwerp is "Industrieel erfgoed in onze omgeving", een eye-opener voor velen over restanten van industriële bedrijvigheid in ons gebied.

Vrijwilligersavond

Op 24 april houden we de jaarlijkse avond voor onze vrijwilligers in de historische boerderij de Zwieseborg, aan de Hardenbergerweg.

We beginnen om 19.30 uur met een wandeling naar het historische verdedigingswerk de Loozense Linie die in oude luister wordt hersteld, evenals de vroegere meander van de Vecht. Terug in de Zwieseborg zal na de koffie uitleg over dit project worden gegeven door de heer Wim Laarman van Waterschap Velt en Vecht (verantwoordelijk voor de aanleg) en de heer Nico Arkes van Staatsbosbeheer (verantwoordelijk voor het toekomstige beheer van dit project). Natuurlijk is er veel tijd voor een gezellige bijeenkomst met een hapje en drankje.

Voorjaarslezing

21 mei 2008 zullen we onze voorjaarslezing houden. De lezing zal gaan over het voormalige Klooster te Sibculo waarover in oktober 2007 een prachtig boek is gepubliceerd. De lezing zal worden verzorgd door leden van de Stichting Klooster Sibculo. Waarschijnlijk zullen we deze bijeenkomst in Sibculo houden met een rondleiding over het Kloosterterrein. Noteert u de datum. Nadere mededelingen volgen t.z.t. in de lokale media.

Jaarlijkse excursie

De datum van de jaarlijkse excursie is vastgesteld op vrijdag 6 juni 2008. We vertrekken om 09.00 uur vanaf het Stephanusplein in Hardenberg. Wat we die dag gaan doen, zal voorlopig nog een verrassing blijven. De route is al uitgestippeld en de bezienswaardigheden geboekt. In ieder geval zal deze excursie staan in het teken van de Grote Brand van Hardenberg, precies driehonderd jaar geleden. De tocht voert ons deze dag naar het zuiden... We verwachten rond 18.00 uur terug te zijn in Hardenberg.

De prijs bedraagt =€37,50 voor leden van de vereniging. Niet-leden betalen €40, NB:
Deze prijs is inclusief lunch, koffie, thee, drankje enz.!!

Het Monumentenboek - Speciale Ledenaanbieding

Via diverse media heeft u kennis kunnen nemen van de uitgave van een monumentenboek waarin alle gemeentelijke- en rijksmonumenten in de gemeente Hardenberg worden beschreven, voorzien van meer dan duizend foto's (voor meer informatie, zie: www.monumentaal-hardenberg.nl). Het boek wordt samengesteld door onze leden A.C.A. Pullen en E. Wolbink. De Stichting Historische Projecten, die het boek zal uitgeven, is voor dit project een nauwe samenwerking aangegaan met alle historische verenigingen en stichtingen in onze gemeente. Het boek zal vanaf 28 november 2008 in de winkel te koop zijn voor =€24,95. Bij voorintekening kan men bij de SHP tot 1 juni inschrijven voor €19,95.

De Historische Vereniging Hardenberg wil haar leden een interessante aanbieding doen. Bent u lid (of meldt u zich als nieuw lid aan) dan kunt u dit prachtige boek aanschaffen voor slechts €15,-. U kunt zich voordeze speciale ledenprijs inschrijven door onderstaande bon in te sturen naar de Historische Vereniging Hardenberg e.o., Voorstraat 34, 7772 AD Hardenberg of deze in te leveren bij de receptie van dit adres. Ook kunt u zich melden door een e-mail te sturen naar Historiekamer@solcon.nl of telefonisch op 0523-265624. Mocht u zich als lid al bij de Stichting Historische Projecten hebben ingeschreven voor het boek, dan kunt u dat kenbaar maken via bovengenoemde mogelijkheden onder vermelding: *al opgegeven bij SHP*. U ontvangt dan alsnog het boek voor de ledenprijs van €15,-

Bon voor inschrijving voor leden van de Historische Vereniging Hardenberg
Uitsluitend voor leden of nieuwe leden! Aankruisen wat van toepassing is

1. Ik ben lid en schrijf mij in voor de ledenprijs van €15,—
2. Ik heb mij al ingeschreven bij de SHP en wens die inschrijving om te zetten in een inschrijving voor de ledenprijs van €15,—
3. Hierbij geef ik mij op als lid van de Historische Vereniging Hardenberg e.o. voor €15,— per jaar. Ik ontvang de in 2008 verschenen nummers van Rondom en het boekje "Dauweln met dialect".
4. Tevens wil ik het Monumentenboek ontvangen voor €15,—

Naam: .....Straat: .....

Postcode: .....Plaats: .....

Bankrekening: .....Girorekening Postbank:

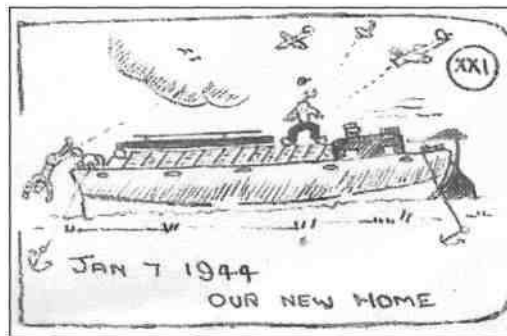
Ik 'lopen' met Dini en Corry

We ontmoeten Gre en Gerold 7 jan. 1945

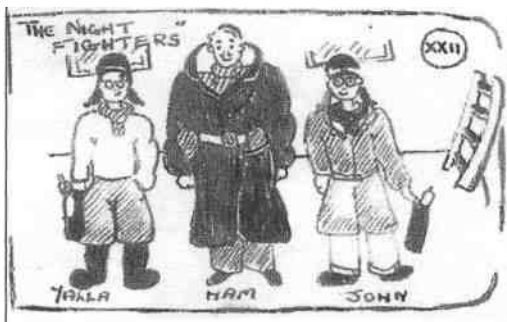
De Duitsers bewijzen 'Wat opstijgt: moet neerkomen'

Ons nieuwe thuis 7 jan. 1945

Sinterklaas en zwarte Piet denken aan de Engelsen 5 dec. 1944

De 'nachtstrijders' Jelle, Harm en Johan

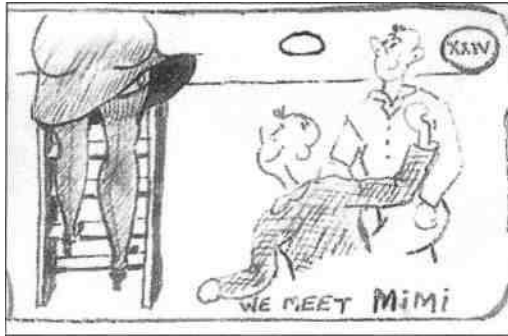

We worden door de dominee geholpen (ds. Wolfert) 5 jan. 1945

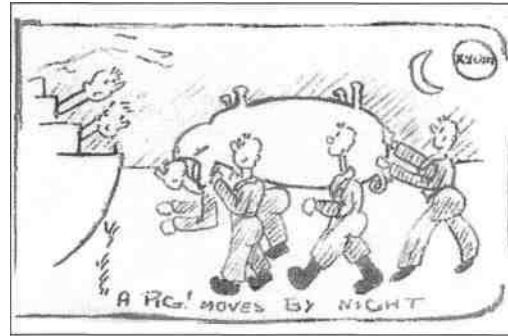

Wally bakt pannenkoeken!!

We ontmoeten Mimi

Een varken! verhuist 's nachts

Stomdronken!! We krijgen bier en gin

Last but not least...FIFI (droomt over het weerzien met z 'n vrouw)

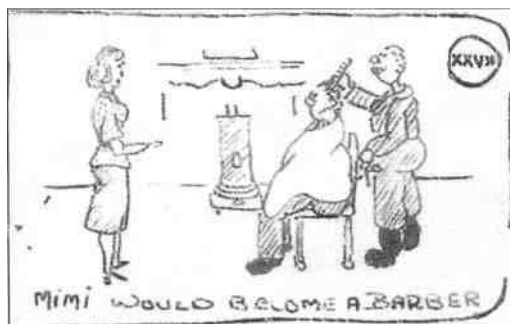
We maken de kachel schoon

1945

Army and RAF Groeten Mimi en Harm, Margaret en Johan, Kees, Jelle en Gerold, Dominees, Dokters, Onderduikers, Schippers, De ondergrondse en allen die voor Holland strijden.

Mr "Duggie" Baker 30 Kensington Gardens Bath, Somerset Eng. 240394 Captain Baker A.E. 10th Bn. Parachute Regiment, 1 ste Airborne Div. England

Mimi wilde kapper worden

Plat ni-js

Van de winter zaten wi-j - koppeltien overjarige dialectproaters - op een donkere stormachtige oamd met zien allen rondum het losse vuur geschaard, het ni-je joar te vieren. Wi-j hadden 't gevuul dat de tied vieftigjoar stil estoane had en dat d'r buten een loage sni-j lag van wonder en geweld. Met een borreltien in de haand en een kniepertien achter de koezen zat ieder in gedachten verzonken, peinzend in de spoek-achtige vlammen te staren, 't Bleef een poze doodstille, totdat er iene plotseling zee: "Jannoa, Jannoa, heur de wind is boezen, 't dundert joa in 't hoendergat", 't Klunk as 'n startschot, want opsiens kwamen de tongen lös en leek 't een wedstried te worden wie het sterkste verhaal kon vertellen.

Warkgroep Dialect met 'starke verhalen'

De kolde winter van 1956

In 't Jachthuis van Lutten zaten in de barre winter van 56 een stel keerls um de hiete kachel sterke verhalen te vertellen. 't Iene nog starker dan 't andere. D'r was ok een törf-schipper bi-j, die zee: "Proat mi-j niet over hard vriezen. Net toen veurige weke de winter invöl, he'k nog een lading törf ehaald uut de Doalerpeel. D'r stund een harde noordoosten wind en 't was machtig kold. Zo hier en doar kwam al een loagie ies op 't water. Maar op de terugweg dee'k het zeil d'r bi-j op en wol 't best vloten. Bi-j de bruggen ha'k weinig oponthold en d'r varen verder gien ien schip meer. Maar net toen Slagharen al in zicht kwam, dacht ik: "Wat krast er toch achter mi-j? Ik dreiden de kop aansomme en wat zag ik? Een stel schaatsers uut Coever'n kwam mi-j al achterop, verduid as 't niet woar is!"

G.v.F

'n Heiligen haan'n

Vrogger leupen de kippen meestal lös in 'n kippenrenne en dan was d'r ok altied 'n heiligen haan'n bi-j, den ow wel is an wol vallen. Zo ok bi-j boer Hendik. Op een keer gung Hendik hen eier uuthalen en nam de buurman met. Veurd dat Hendik de renne in gung, pakten hi-j 'n dikken stok den bi-j de uutgaank lag. En al proatende leupen ze de renne in. Opiens, doar kwamp den haan'n an. Hendik den gaf hum een mep met de knuppel, zodat e veur dood dale volt. "Een mes", schreeuwden de buurman, "dan ko'j hum nog slachten". Maar

Hendik zee doodleuk: "O, hi-j komp zo metiene wel weer bi-j, det doe'k ieder keer as e op mi-j of komp".

MR.

Bats

De meeste luu in Harnbarg hadden vrogger wel een paar koene. Dat is te zien op olde ansichtkaarten van de Veurstroate en Oosteinde, want bi-j volle huze stoat melkbus-sen veur de deure. Bats had zien twee koene in de weide bi-j de stuw in Harnbarg lopen. Het was 10 mei 1940 en overal wörn er eschötten ok bi-j de stuw. Bats zien koene leu-ten de melk al lopen toen hi-j ze "met gevoar veur eigen leven" late in de morgen gong melken. Hij zat nog maar net onder de eerste koe en doar begonnen de Duutsers mi-j toch te schieten! I-j kunt het geleuven of niet, ze hebt zien emmer lek eschötten, en hi-jzölf en zien koe bint d'r ongedeerd of ekommen.

HR.

De jacht

't Is november en de jacht is lös. Een jager löp in 't veld met een geladen geweer. Hi-j zöt een koppel gaanzen overvliegen, hi-j leg an en schot er iene of. Din valt dood neer, precies op 'n haze din in zien leger lag te sloapen, 't Dier overleeft 't niet. De jager pakt beide dooie bebloede dieren op en spuult ze of in de kolk, vlakbi-j. Metiene dat e de dieren löt zakken, grep een snoek d'r op en din kan vanwege zien weerhaken in de kaak, niet weer lös kommen uut 't hazenhoar. De jager haalt de dieren uut 't water, maar schrikt van de grote snoek. Hi-j döt een pas achtereers, strompelt en valt met 't gat in een enten-nöst, woarvan de eier al an epikt bint. Ok zit er al kukens tussen. Die bint deur 't gewicht van de jager in ien keer zo plat as 'n dubbeltie. De jager hoeft die dus niet te schieten en dat scheelt hum mooi een schot hagel. Hi-j stiet er verbiesterd bi-j te kieken. Now had e toch met ien schot hagel een gaanze, een haze, een snoek en een nöst met eendekukens. Wie deud hum dat noa? Toch is noatrekken of e doar ok met in 't Guinness Book of Records kan kommen.

M.R.

Delftsblauw

Jans was een handig man. "Jans kan alles maken", zeden de luu en dat was ok zo. Op een keer kwam e thuus met een mooie ofgedankte delftsblauwe geglazuurde w.c. pot. Hi-j was de koning te rieke. Din pot mus de olderwetse plee vervangen. Zien vrouw Fenne was er helemoale niet bliede met, zie vund het maar niks. Maar Jans zetten deur en de pot wörn an eslötten op de septictank. Noa een moand of wat zat de hele boele verstoppt en Jans was noar zien wark. Klaas, de zönne, was net as zien va, ok van alle markten thuus. Hi-j zul dat klussie wel even veur mekaar maken, en wat deed e? Hi-j strooide wat carbid in de pot en metiene kwam er lössigheid, want een harde knal was 't gevolg. De scharven vleugen overal in 't ronde. En zo was Fenne mooi verlost van de delftsblauwe geglazuurde w.c. pot.

K.R.

Uut de losse pols

Over 't put-emmertien van olde Gait is al vaker eproat. In 1890, in een zwoare storm, weijen dat emmertien uut de putte en stund twee dagen lang as 'n vlieger an de lucht. De ketten hef um ehoalden, aans was 't emmertien misschien in Duutslaand terechte ekommen. D'r mut in Ni-je Krim zo'n sterke keerl ewoond hebben, die nooit een zeivat gebruik-ten, maar een baal kunstmest gewoon onder 'n arm nam en doarmit over 't laand leup. De mensen hadden dat vake eziene. Vroag 't maar ies noa in die buurte!

De sterke verhalen van een zekere Smid bint in 't noorden van de gemeente ok heel bekend: Van de grote snoek die mit mooi weer deur de Krimvoart hen en weer zwömden mit een nöst jonge enten op de rugge! Smid trok een keer zo'n kolossale oal uut 't water noar boven en zee toen tegen zien moat: "Haal 't mes d'r maar deur, ik heb an een meter zat!"

G.v.F

Jappel

Wi-j hebt zukke dikke jappel dat mien gropmoe, din altied de jappel in 't zakschoet

schelt, ze tussen de kniene vaste holdt. "O, dat is nog niks, mien moe hef 'n grote spieker in 't melk-rikke sloane, doar zet ze de jappel iene veur iene op en löp er dan met 't schelmessie umhen".

HR

Hektor

Lambert was 's möns al vrög op, want hi-j mos op de fietse noar 't wark. Veurdats e weg gung leut e de hond nog even uut. 't Dier was barre onrustig en had de halve nacht ejankt. D'r zat een geur in de lucht die een rekel nou ienmaal niet weerstoan kun en doaromme sleut Lambert hum maar op in 't stookhokke. Hi-j deut de deure op slot en veur de zekerheid zetten e d'r nog een kore met mest veur. Een bak water en vreten had de hond tot zien beschikking en zo mos Hektor zich die dag maar redden. Maar Lambert had buten de waard erekend. En dat was in dit geval de schössstien.

Toen Lambert op de fietse stapten vuulden e dat 't best koald was. 't Had ok al een paar nachten evreuren en d'r lag een loagie ies op 't kanaal. Dat zol vandage niet metvallen, dacht e, want hi-j had butenwark. Toen e 's oamds tegen vief uur op huus an gung en 't leste endtie langs 't kanaal fietsten, kon e zien ogen niet geleeven toen e Hektor as een pijl uut de boog het dunne ies van 't kanaal zag overstoeven noar de overkaante. Een pad insleug en verdween achter een Schure! Wel potverdulle! zee Lambert hardop. Hi-j stapten van de fietse en begun te roepen: Hektor, hier! Hi-j bleef nog 5 minuten stoan en wat zag e toen? Doar kwam Hektor an gerend zo goed en kwoad as 't gung met an zien stat een ketel eknupt! Owee! Hi-j nam dezölfde weg woarlangs e ekommen was. Over 't ies! O, Hektor. Met die ketel an de stat was e veul zwoarder en hi-j zakten dan ok prompt deur 't ies. Lambert bleef an de grond genageld stoan. Die zie 'k nooit weer, dacht e. Hi-j kon niks uutrichten en in 't kolde water springen dörfden e ok niet. Maar wat gebeurden d'r intussen onder 't ies? Die ketel leup natuurlijk vol water en gleeed doardeer van de natte stat van de hond of. Hektor kwaamp weer boven! Krabbeln zich

een weg over de gladdigheid, schudden zich op de wal het water uut de vacht en steuf, dubbel of ekoeld, op huus an met een flinke veursprong op zien baas!

J.L.

Centen

Gaitwilm en Anna gungen trouwen en de inzegening was in de karke van Gramsbargen, want doar kwam Anna vandan. In Gramsbargen was het de gewoonte dat noa ofloop van de dienst centen estrooid wörn veur de kinder. Ok Gaitwilm en Anna hadden zich doarop veurbereid. Hoe of het kwam wus Gaitwilm later ok niet maar hi-j was zo veral-dereerd dat hi-j in plase van centen zien trouwbiebel noar de kinder smeed.

KR

Scheuriezzer

Mien breurs kochten een hele zwoare motor, een BSA van 500 cc. 't Gevoarte stund op de deile en iederiene din bi-j oons kwaamp mus hum zien. Mien va was d'r niet zo bli-j met en de jonges mochten hum niet antrappen op de deile, want d'r stunden drachtige koene in de stal. Een paar kammeroaden kwamen 's oamds late de BSA ok bekieken. Oeze jonges waren d'r barre ni-je van, dat ku'j begriepen en ze traptten de motor an. Een donderend geluud.

De koene vleugen achteruut de gruppe in.
Mien va vleug hals oaver kop uut bedde. Hi-j
kreeg er zowat te volle van en schreeuwden:
"Lilleke .....! De koene zollen allemoale 't kalf
nog ofzetten deur dat scheuriezer. Ik mieter
hum in 't kanaal!"

Mien breurs hebt ondervunden dat 't een
scheuriezer was. In 'n dannenhoek, achter oes
laand was 'n sloot. Doar bint ze op 'n keer in
terechte ekommen. Ze konden de motor maar
niet uutkriegen en ok niet weer uut 'n sloot
trekken. Toen hef mien breur hum lös eloaten.
De motor is onder zien gat weg eschötten en
zölf hef e een beste smak emaaft. Het scheur-
iezer kwaamp met een geweldige klap tegen
een duker tot stilstaand (mien va hoefden hum
niet meer in 't kanaal te smieten). Mien breur
hef nog wel een paar wekke elopen dat e nog
goed herinnerd weud an zien BSA!

GD.

De poes

1876. Een familieoverlevering. (Dit verhaaltie
is ingezunden en mum 130 joar eleden
gebeurd. De personen wordt doaromme met
naam en toenaam enuumd). Bi-j Willem Kieft
en Jennegien Woyman, die an de Waterkaante
woonden, dichtebi-j de Hoandrik, was de poes
dood egoane. Bi-j heur zuster, Geessien
Woyman in Lutten an 't Haantie, vrouw van de
mulder Lambert Jan Altena, hadden ze genog
katten. Willem en Jennegien kwamen een keer
in de koetse op bezuuk en kregen een

katte met. 't Was in de winter. Langs de
Vechte waren de dieken niet al te hoge en
doardeur was er nog wel is overstroming in
harfst en veurjoar. Veur niks nuumden ze 't
doar niet 'de Waterkaante', want in korte tied
kwam dan tot an Grambargen alles blaank te
stoan. Zo ok in die bewuste winter. Toen in 't
veurjoar 't water ezakt was, stund op 'n
morgen de poes weer bi-j de mulder an 't
Haantie veur de deure. 't Hoge water had heur
al die tied tegen eholden. Altena sleut de poes
bliede in zien arms en zee: "Now blief ie altied
bi-j oons".

GR.

Gezegden

- * Almanak, leugenzak
- * Wa'k zeggen wol en niet liegen...
- * Liegen...het daampt hum uut de bokse
- * Liegen...het hoar giet 'm d'r steil van op
stoan
- * Hi-j lög oe een stuk in de hals
- * Hi-j lög dat e zwart zöt
- * 't Is veur woar verteld
- * A'j onder de schösstien zit maa'j liegen
- * Hi-j is van d'eerste leugen niet ebarsten
- * Ik kan 't nog wel starker vertellen, maar dan
mu'k liegen
- * A'j liegt, mu'j een goed geheugen hebben
- * Leugens hebt korte biene
- * A'k liege, lieg ik in commissie
- * Drink wat kloar is, sprek wat woar is

Monumentale herinnering in Kloosterhaar en Balderhaar

Op een drietal plaatsen in Kloosterhaar en Balderhaar worden we door eenvoudige en indringende monumenten herinnerd aan mensen en omstandigheden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze bijdrage is bedoeld als voortzetting van de reeks waarin deze monumenten worden beschreven en gedocumenteerd.

K. Oosterkamp

Monument Albertus Weerts

Aan de Parallelweg in Kloosterhaar tegenover de obs. Cantecler is in het plantsoen een monument gerealiseerd voor de verzetsman Albertus Weerts (1883-1967). Een grote zwerfkei staat verticaal opgesteld op een bestrating van gele stenen waarin met rode klinkers twee gestileerde handen zijn te zien die de steen willen omvatten. Het geheel wordt omlijst door een strak geschoren taxushaag. Op een bronzen plaquette die voor de steen is geplaatst staat de tekst:

*"Een vaste burcht is onze God
een toevlucht voor de zijnen."*

Albertus Weerts

*8-5-1883   f31-10-1967

*Landbouwer te Kloosterhaar verzetsstrijder in
de Tweede Wereldoorlog*

*Onverschrokken, standvastig, rechtschapen,
edelmoedig en vergevingsgezind*

*Voor hem waren alle mensen gelijk
Jood, Griek en heiden.*

Het initiatief voor het monument kwam van Prof. Dr. F(rits) Meijler, cardioloog te Amsterdam. Hij verbleef in de Tweede Wereldoorlog lange tijd onder de naam George Dijkstra als onderduiker op de boerderij van de familie Weerts in Balderhaar. Zijn oproep vond plaatselijk weerklank en op 4 mei 1991 kon onder grote belangstelling Z.K.H. Prins Bernhard, een persoonlijke vriend van Meijler, het monument in Kloosterhaar onthullen.

Albertus Weerts was opgegroeid in het Nederlands-Duitse grensgebied. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij door de Duitse autoriteiten uitgewezen vanwege zijn - illegale - hulp aan Russische krijgsgevangenen. Al vroeg onderkende hij de gevaren van de Nazi-ideologie en vanaf het moment van de bezetting in 1940 werd hij actief in het plegen van verzet. Op zijn boerderij vonden joden, geallieerde vliegers en gezochte verzetsmensen voor kortere of langere tijd een veilig onderkomen. In gevallen van onraad was er een schuilplaats achter de potstal, zeer efficiënt bewaakt door een vervaarlijke fokstier. Vanuit de boerderij werden illegale kranten verspreid, terwijl schuren, stallen en aardap-pelhopen dienst deden als opslag voor wapens en munitie.

Weerts wist met een zekere 'boerenslimheid', waarbij hij zich vaak onnozeler voordeed dan hij was, en een natuurlijk acteertalent, waarbij hij effectief gebruik maakte van zijn goede

beheersing van de Duitse taal, zich uit menige hachelijke situatie te redden. Zijn onderduikers werden nooit gepakt en voor verraad is hij gelukkig gespaard gebleven.

Heer en mevrouw Weerts (jaren '50)

Bij de onthulling en ook bij de jaarlijkse herdenking bij het monument werd en wordt uitdrukkelijk benadrukt dat het monument niet alleen staat voor Weerts en zijn familie, maar dat in het monument alle mensen herdacht en geëerd worden die op de een of andere wijze, vaak stilzwijgend, onopvallend en veelal anoniem in Kloosterhaar en omgeving zich hebben ingezet voor de bedreigde medemens in deze donkere oorlogsjaren.

De openbare basisschool Cantecler heeft het monument geadopteerd.

Monumentale herinnering aan de joodse werkkampen

Aan de Groenedijk in Kloosterhaar en aan de Verlengde Broekdijk in Balderhaar staan monumenten opgesteld om te helpen herinneren aan het bestaan van de twee joodse werkkampen.

Twee enigszins gebogen betonnen zuilen dragen een glasplaat met daarop gegraveerd een tekst met enige symbolen: de tekstalinea's worden gemarkeerd door een lijn met prikkeldraadmotief, terwijl onderaan een davidster staat afgebeeld. Deze vinden we ook weer in de klinkerbestrating onder het monument. Het geheel wordt omsloten door een hekwerk, ter-

wijl op een paneel uitvoerige informatie is te lezen.

Het monument verbeeldt als het ware een detail van de afrastering waarmee een kamp-terrein van de omgeving werd afgebakend. Er zijn twee palen weergegeven, terwijl het prikkeldraad op de glasplaat staat afgebeeld. Het verleden wordt door middel van de tekst op het glas geprojecteerd op de werkelijkheid van nu en daarmee opgeroepen.

Het monument is ontwikkeld naar een ontwerp van Baukje van der Kooi, een MBO-cursis-te van het Friesland College in Leeuwarden. Een groep studenten had op verzoek van de

Stichting Joodse Werkkampen in Friesland en Drenthe en onder aansturing van docent Andries Posthumus een aantal ontwerpen gemaakt en dit werd gekozen niet alleen vanwege de realiseerbaarheid, maar ook en vooral vanwege de eenvoud en zeggingskracht. Op diverse plaatsen in deze provincies werden deze monumenten gerealiseerd. Om de grote gelijkenis en overeenkomst tussen deze kampen te verbeelden heeft de Werkgroep Joodse Werkkampen Balderhaar en Kloosterhaar in overleg besloten ook hier te kiezen voor deze vorm. De gemeenschappelijke tekst op het glas luidt:

*Geef mij de moed om onrecht te onderkennen
Ook waar 't door eeuwen van gebruik gewet-
tigd wordt,
De vaste wil aan onrecht nooit te wennen, Ook
waar de macht, het weg te nemen, schort.*

Jacqueline van der Waals

*Vanaf begin 1942 - tijdens de Tweede
Wereldoorlog - Werden joodse landgenoten in
werkkampen ondergebracht om dwangarbeid
te verrichten.
Op 2 en 3 oktober van datzelfde jaar werden zij
allen naar Kamp Westerbork en van daar naar
Duitse vernietigingskampen gedeporteerd.
Slechts weinigen keerden terug.*

Na de gemeenschappelijke tekst volgt de toeschrijving naar de plaatselijke situatie. In beide gevallen is gekozen voor de weergave van een individuele stem uit een brief van een van de kampbewoners. Die ene stem moege voor allen spreken.

Monument kamp Kloosterhaar

Werkkamp "Kloosterhaar" "Wij moeten hard werken dus jullie begrijpen wel, valt niet mee waar alles in werkt, advocaat en dokters enz. Wij zijn in Kloosterhaar geland, dicht bij de grens begrijpt u wel wat ik bedoel."

Citaat uit brief van Louis de Jong. Kloosterhaar 16 juli 1942. Louis is op 31-01-1943 te Auschwitz overleden. Hij was 21 jaar.

Werkkamp "Balderhaar"

"Hoe gaat het met jullie 'k hoop van goed. Het zal wel stil in de straat zijn nu allen weg zijn.

Met mij gaat het ook goed, al is het hier veel loop en en hard werken, wat mij niet best afgaat, dat kunnen jullie wel begrijpen.

Maar affijn moed houden en hopen dat we elkaar weer gauw zullen kunnen begroeten."

Citaat uit brief van Hartog Gosschalk, Balderhaar 9 aug. 1942. Hartog is op 28-02-1943 te Auschwitz overleden. Hij was 40 jaar.

Tijdens een indrukwekkende plechtigheid op 20 april 2005 werden beide monumenten onthuld. De beide werkkampen waren in 1938 geplaatst en ingericht door de Rijksdienst voor de Werkverruiming. Zij deden dienst als onderkomen voor diverse werkelozen die in de werkverschaffing werden ingezet voor de ontginning van woeste gronden. In de jaren '30 werden vooral in Oost-Nederland veel van dit soort kampen gesticht. In onze gemeente waren er drie van deze werkkampen: Kloosterhaar, Balderhaar en Kamp Molengoot in Collendoorn. Het ontginnen van de zogenaamde woeste gronden was vooral zwaar handwerk: er moest veel gespuit worden. Tijdens de bezetting kwam er een einde aan deze vorm van 'werkeloosheidsbestrijding'. De Nazi's zouden op een cynische en duivelse manier ge- of misbruik maken van de bestaande infrastructuur en het algemene verwachtingsbeeld bij veel Nederlanders. In juli 1942 werden de kampen opnieuw bevolkt, alleen nu door werkeloze joden, voornamelijk afkomstig uit Groningen. Dat ze werkeloos geworden waren, was echter een uitvloeisel van allerlei anti-joodse maatregelen geweest. Maar voor het oog van de wereld werden er slechts werkelozen tewerkgesteld, zoals dat al jaren gebruikelijk was geweest onder het uitvoerend opzicht van de Nederlandse Heidemaatschappij, zij het dat het nu uitsluitend joodse landgenoten betrof. Het aanvankelijk betrekkelijk milde regime in de werkkampen werd al snel strenger, onmenselijker, uitpuutender en wreder. Ontsnappingsmogelijkheden werden zelden benut: het thuisfront zou met represailles kunnen worden geconfronteerd en in deze kampen was het altijd nog beter dan in Westerbork of in een van de Duitse kampen. De onderliggende Duitse agenda had het echter niet over werkverschaffing, maar over verzamelplaatsen van joodse mannen in afwachting van verdere deportatie en vernietiging. In de vroege ochtend van 3 oktober 1942 moesten de groepen mannen uit Kloosterhaar en Balderhaar onder bewaking van SS-ers lopend naar het station van Bergentheim. Van daaruit zouden ze hun tocht moeten voortzet-

Monument kamp Balderhaar

ten naar Westerbork, waar zij met hun gezinnen voor even zouden worden herenigd om tenslotte hun laatste traject af te leggen naar de oorden van vernietiging. Slechts enkelen zouden overleven.

Beide kampen hebben daarna nog dienst gedaan voor de opvang van evacués uit de kustgebieden. Vanwege allerlei maatregelen in verband met de kustverdediging moesten ze hun woongebied daar verlaten. Het kamp in Kloosterhaar werd in 1949 grotendeels afgebroken om ruimte te geven voor de aanleg van de Van Royensweg. Enkele gebouwen, de beheerderwoning en de kantine, hebben nog enige jaren dienst gedaan als woning en verenigingsgebouw. In 1964 ver-

Toegangspoort kamp Klooster)

dween in Kloosterhaar de laatste materiële herinnering aan het werkkamp. Het kamp in Balderhaar werd in 1953 ontmanteld en afgebroken. Het terrein werd gekocht door de firma Sierink om er zand te winnen.

Tenslotte

De monumentale herinnering in Kloosterhaar biedt ruimte voor een bezinning met contrasten. Enerzijds is er de respectvolle herdenking van individuele moed en doortastendheid van een verzetsman die met familie en anderen deed wat gedaan kon worden, anderzijds het besef van machteloosheid tegenover een veel te sterke tegenstander. Dit laatste gevoel heeft Willem Reinders in 1987 indrukwekkend verwoord in zijn gedicht *Ik stond erbij ...en ik keek ernaar ....* Als kleine jongen zag hij de lange rij joodse mannen lopend vertrekken. Pas later zou hij in volle omvang beseffen waar hij bij had gestaan en waarnaar hij had gekeken.

Om een eind te maken aan die machteloosheid waren de geallieerde bevrijdingslegers nodig. Op 5 april 1945 bereikten eenheden van de Manitoba Dragoons het dorp Kloosterhaar: de bezetting was voorbij.

Met dank aan de heer F. Ekkel

Geraadpleegde literatuur:

Knipselarchief van F. Ekkel te Kloosterhaar: hierin veel krantenknipsels over Albertus Weerts

I. Kan: *Albertus Weerts*. In *Rondom den Herdenbergh* jrg.7, nr. 2 en 3

F.L. Meijler: *Kun jij een aardappel maken?* Utrecht, 1987

Joodse werkkampen Balderhaar en Kloosterhaar, uitgave van de Werkgroep Joodse Werkkampen Balderhaar en Kloosterhaar, 20 april 2005

Hans Nieboer: *Monumentenroute Noord-Twente en NO-Overijssel*. Vroomshoop, 1995 Niek van der Oord: *Jodenkampen*. Kampen, 2003

Mijn oorlog, mijn hart: een boekbespreking

Frits Louis Meijler (geb. 1925) schreef een boek over zijn leven en werk. Hij noemde zijn autobiografie 'Mijn oorlog, mijn hart'.

De Tweede Wereldoorlog en specifiek de periode dat hij ondergedoken zat op de boerderij van Weerts in Kloosterhaar, hebben een onuitwisbaar stempel op zijn leven gedrukt. Vervolgens maakte hij een indrukwekkende carrière door als cardioloog en onderzoeker naar de werking van het hart. Het fraaie boek is met zorg geschreven, samengesteld en uitgevoerd, hier volgt een bespreking.

J. te Bokkel

'Mijn oorlog, mijn hart' is een meeslepend relaas van een imposant leven, zo begint de achterflap van het boek dat Frits L. Meijler over zijn leven schreef. Het verhaal dat hij ons te vertellen heeft, is boeiend en aansprekend. Met de genoemde enthousiaste openingszin is niets teveel gezegd.

In het eerste deel *Mijn oorlog* beschrijft Frits Meijler zijn leven vanaf zijn geboorte in 1925 in Vroomshoop tot het einde van zijn diensttijd in 1949. Hij schetst daarin zijn jeugd en we krijgen een beeld van het gezin waarvan

Frits deel uitmaakte. Zijn vader had een slagerij in Vroomshoop, ook nadat het gezin in 1926 naar Almelo verhuisde en vader Meijler vanaf die tijd met de trein op en neer naar zijn werk reisde.

De Tweede Wereldoorlog greep ruw in op zijn leven en dat van zijn familie. Zijn moeder kwam uit een grote Amsterdamse familie, hoe weinigen daarvan hebben de oorlog overleefd. Zijn vader stond voor onmogelijke dilemma's, maar moest daar toch beslissingen in nemen en hield daarbij het welzijn van zijn gezin voor ogen. Hoe diepgaand kan oorlog het leven beïnvloeden van mensen die het meemaken. Het zijn elementen die misschien in die tijd bij veel meer mensen een rol speelden, maar het is ook heel invoelbaar dat dit een onuitwisbare indruk maakte op alle betrokkenen en in dit bijzondere geval op de jonge Frits Meijler. Rustig en ingetogen analyseert hij de gebeurtenissen. Hij stipt de maatregelen aan die de Duitsers bedachten, hoe men daar in het algemeen op reageerde en hoe zijn vader en moeder daar zelf mee omgingen. Zijn vader maakte noodgedwongen de keuze om zich aan te melden voor een werkkamp. Hij hoopte daarmee zijn vrouw en kinderen te sparen. Voor Frits had hij de mogelijkheid geregeld om onder te duiken.

In 1942 zag hij zijn ouders voor het laatst. Eerst nam hij afscheid van zijn vader, die per trein naar een werkkamp vertrok. Toen hij ondergedoken zat, kon hij zijn moeder nog een laatste maal bezoeken in Almelo. Het is niet gemakkelijk om kort te schetsen

hoe Frits Meijler de uitwerking van deze gebeurtenissen beschrijft op zijn persoon en leven. Als hij een begrafenis meemaakt, kan zich de gedachte opdringen: "Zij weten tenminste waar hun geliefde zich bevindt...". Hij blijft niet steken in eenvoudig vijanddenken of algemene oordelen. Na de oorlog ging hij enkele malen op bezoek in Auschwitz. Het is een liefdevol portret dat Frits Meijler schetst van zijn ouders. Nauwkeurig beschrijft hij alle gebeurtenissen en doet eerlijk verslag van de uitwerking die ze op hem hadden. Als hij later in het boek een debat voert over bijvoorbeeld de cholesterolhype, kan hij veel feller uithalen, maar misschien wel juist daarom maakt het verhaal over het verlies en gemis van zijn ouders de meest ontroerende indruk.

Frits' vader had een onderduikmogelijkheid voor zijn zoon geregeld via veldwachter Anne de Jong uit Bergentheim. Zo kwam Frits in 1942 terecht op de boerderij van Albertus en Zwaantje Weerts en hun kinderen. Zijn naam moest hij inwisselen, hij leende er een en ging twee en een halfjaar als George Dijkstra door het leven. Als stadsjongen kende hij weinig van het reilen en zeilen op de boerderij, maar boer Weerts wijdde hem in. Hij werd goed verzorgd, de familie Weerts probeerde hem zo goed mogelijk op te vangen, maar hij moest zich ook bekwamen in het boerenwerk en boer Weerts was niet altijd de gemakkelijkste. Frits slaagde er in om zich een aantal werkzaamheden eigen te maken. In de tweeënhalf jaar dat hij deel uitmaakte van deze familie en kennis maakte met de manier waarop zij in het leven stonden, leerde hij ook veel, deed mensenkennis op, maakte bijzondere (oorlogs)avonturen mee en maakt ons daarvan op een aansprekende manier deelgenoot in zijn boek. Hij vertelt vele verhalen en anekdotes. Ergens memoreert hij dat boer Weerts een meester was in het vertellen van verhalen. In een stoel gezeten naast de kachel in de keuken kon hij zijn familie en andere aanwezigen uitvoerig verslag doen van zijn belevenissen. Met humor en gevoel voor dramatiek werd zijn publiek bezig gehouden en geboeid. Soms was het doel niet alleen om de mensen in zijn

gehoor even aangenaam bezig te houden, maar ook om de aandacht af te leiden van de onderduikers die zich in de kamer er naast ophielden.

Weerts creëerde een podium in zijn keuken en verzamelde daar een aandachtig publiek om zich heen. Frits Meijler vertelt zijn eigen verhalen, niet in een stoel in een keuken, maar in een boek. De tijden zijn veranderd, de hoofdrolspelers wisselen, maar er zijn genoeg verhalen die het waard zijn om verteld te worden. Frits Meijler kent er een heleboel, hij grijpt daarin vaak terug op boer Weerts en zijn belevenissen in de oorlog.

Nadat Kloosterhaar in april 1945 bevrijd werd, keerde Frits Meijler terug naar Almelo. In eerste instantie werd hij opgevangen door de burens Elbersen, hij voerde wat activiteiten uit voor de Binnenlandse Strijdkrachten (waar hij al eerder lid van geworden was), hoorde dat zijn ouders waren omgekomen en pakte de draad weer op van de HBS. In het najaar van 1945 verhuisde hij naar Eindhoven en ging daar bij zijn zus Hanny en

zwager Sam Ritmeester wonen. In 1947 haalde hij zijn diploma HBS-B. Ondanks alle moeite die er werd gedaan, moest hij daarna in dienst en werd uitgezonden naar Indonesië om daar mee te doen aan de Tweede Politionele Actie. Een schotwond in een been maakte een eind aan zijn militaire carrière, hij keerde terug naar Nederland.

In 1949 begon als het ware een nieuw leven. Hij begon met een studie geneeskunde aan de Universiteit van Amsterdam en ontmoette daar Annemarie Schendstok, met wie hij in 1953 trouwde. Ze kregen samen drie kinderen. De studietijd en de stages, de experimenten en onderzoeken waar hij aan meedeed, de docenten en de praktijkbegeleiders, ze komen allemaal aan de orde.

Een kikkerhart buiten het kikkerlichaam laten werken, daar begon hij als student mee. Bij een rattenhart was het al moeilijker en bij een mensenhart kwam er nog veel meer bij kijken, er waren ook ethische afwegingen. Boeiend vertelt Frits Meijler daarover, de ontwikkelingen die hij meemaakte en mede vorm mocht geven. Als je bedenkt en leest wat men in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw kon en wat er op het gebied van behandeling van hartziekten tegenwoordig allemaal mogelijk is, is er sprake van grote sprongen voorwaarts. Dat is mede aan het werk van Frits Meijler te danken. Alle details van de onderzoeken en experimenten die Frits Meijler beschrijft zijn voor de gemiddelde leek misschien net iets te hoog gegrepen, maar de grote lijn is goed te volgen. Hij weet ingewikkelde zaken helder uit te leggen, hij formuleert met zorg en precisie en concentreert zich op de hoofdlijnen.

Van 1962 tot 1968 werkte hij als cardioloog in het Wilhelmina Gasthuis in Amsterdam. Toen hij in 1968 in Utrecht benoemd werd als hoogleraar, kwam zijn werkterrein steeds meer te liggen in het organiseren, in het regelen en besturen. Hij kreeg te maken met botsende visies, belangenstrijd en de al eerder genoemde stormachtige ontwikkelingen op het gebied van de cardiologie. Ook daar legt hij eerlijk

zijn visie neer op de geschiedenis en de ontwikkelingen, ook als dat moeilijk is omdat bijvoorbeeld tegenstellingen onoverbrugbaar bleken te zijn. Van 1985 tot zijn pensionering lag zijn hoofdtaak in het leiden van het Interuniversitair Cardiologisch Instituut Nederland. In zijn medische carrière groeide hij uit tot een internationaal expert op het terrein van de elektrische activiteit in het menselijk hart. Zijn terugtreden in 1993 bleek geen aanleiding te zijn om (alleen en uitsluitend) op zijn lauweren te gaan rusten. Hij vond genoeg aanknopingspunten om verder te gaan met allerlei fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Ook daarover weet hij weer boeiend te vertellen.

Hier volgt geen verdere samenvatting van het boek. Voor de prachtige anekdotes, de spannende verhalen en de humor die op vele plaatsen doorklinkt, zult u het boek zelf ter hand moeten nemen. Voor wie meer geïnteresseerd is in het wedervaren van Frits Meijler in onze regio (Vroomshoop, Almelo en Kloosterhaar) tijdens de oorlog dan in zijn verdere carrière, hij of zij zou kunnen volstaan met het lezen van de eerste ruim honderd bladzijden. Als u zover gekomen bent, is de kans groot dat u gegrepen bent door de verteller en dat u de rest van het boek ook wilt lezen, om te weten hoe het de hoofdrolspeler verder verging. *Mijn oorlog, mijn hart*. Het is een treffende samenvatting in een notendop. Frits Louis Meijler heeft een rijk en vol leven geleid, hij heeft al zijn ervaringen en opgedane kennis ingezet om zich te ontwikkelen tot een bijzonder (vak)mens en hij heeft ons van die geschiedenis verslag gedaan in zijn boek.

Meer lezen

Frits L. Meijler: *Mijn oorlog, mijn hart*, 2007

Frits L. Meijler: *Kun jij een aardappel maken?* 1968

Meijler maakt boek over zijn jeugd & Periode was één grote, lange levensles. - De Stentor / Zwolsche courant, Hardenberg. 04-01-2008
www.mijnoorlogmijnhart.nl

Over pastores van Heemse blijf je schrijven

Wie een serie artikelen schrijft over een groot aantal mensen loopt gauw de kans iets te vergeten. Zo ook bij het verhaal over de pastores van Heemse. Nader onderzoek levert altijd wel wat op. In dit geval een foto.

A. de Roo

Nagekomen foto

In de laatste aflevering - zie Rondom den Herdenbergh, 2007, nr 3 - passeerden de pastores van de Gereformeerde kerk (Vrijgemaakt) in Heemse de revue. Bij bijna elke pastor was een foto voorhanden. Alleen niet van de eerste pastor van dit kerkgenootschap, ds. J. van Raalte. Er valt slechts naar te raden waarom er geen foto van hem aanwezig is. Mogelijk omdat het vlak na de bevrijding was en omdat ds. Van Raalte al snel naar Neede vertrok. Ds. van Raalte was voor hij in de oorlog voor 5 jaar naar het concentratiekamp gestuurd werd, predikant van de Altreformierte Kirche te Laar. Van zijn verblijf in het concentratiekamp geeft hij in 1945 al een verslag. Hij kon na de oorlog niet direct naar zijn vorige gemeente terug. Zo kwam hij als hulpprediker bij ds. F Slomp naar Heemse. Ds. Slomp had nog een tweede hulpprediker, kandi daat F.J. Jansen. Terwijl deze hulpprediker achter de Synode bleef staan, was ds. van Raalte bezwaard zoals men dat noemde. Toen de Vrijmaking in Heemse een feit was, heeft hij de gemeente geleid tot aan zijn vertrek naar Neede.

ds. J. van Raalte

Bronnen:

J. Slotman, GWzn, Van Rheeze naar Heemse tot in Hardenberg toe.

J. van Raalte, In het concentratiekamp, 1945.

Met dank aan de Gereformeerde kerk Vrijgemaakt te Neede.

Rectificatie in Rondom den Herdenbergh 24/4, 2007

Bij het overschrijven van de correcte letterlijke vertaling van de heer Lobbes is een vervelende lees/typefout gemaakt op pagina 69: i.p.v. 'opstandelingen' (meervoud) moet er staan 'opstandeling' (vrouwelijk enkelvoud).

De heer Tersteeg heeft in een paragraaf van zijn artikel 'Clara Feyoena 's dichterkring te Bellingeweer' verwezen naar dit bruiloftsdicht, zodat hij dit gedeelte, na de ontdekking van de fout, moest herformuleren.

K. Oosterkamp

Op pag.22 in de tabel achter Justus Conring 9 i.p.v. 8

Op pag. 24 *opstandeling* i.p.v. *opstandelingen* (citaat).

Op pagina 25 gelieve de lezer het volgende te lezen vanaf de vierde regel van boven:

Hoewel deze de 'immer ongevoelige opstandeling' Philis (= Clara) aanbaden, wees zij als 'een wrede muze' hun lof, wensen en 'het hart van zovele aanbidders' van de hand. Ten gevolge van deze afwijzing kwijnden er maar liefst vier aanbidders weg: de eerste is 'broodmager' geworden, de tweede is 'Voor wat hij voordien van Philis had te lijden' inmiddels reeds 'bij de doden', en een derde, Tircis genoemd, is met een gebroken hart 'ver van ons' weggevlucht en de zeeën overgestoken. De vierde, 'Pilingus', is de enige die nog over is om haar vandaag toe te zingen, maar ook hij werd door 'Philis, tedere snoepster' (NB. was Clara wel zo 'kuis' eigenlijk?) afgewezen en heeft 'zichzelf genezen met behulp van goede wijn'.

Wie de eerste, sterk vermagerde aanbidder is geweest valt niet uit het gedicht op te maken. In de tweede herkennen we uiteraard Justus Conring. De derde ongelukkige, Tircis, moet Benjamin Taats zijn. De enig overgeblevene 'Pilingus' die aan de drank is geraakt is uiteraard Heerkens zelf, toen student medicijnen (vgl. 'Hippocrates', 'geneesheer' en de onder-tekening).

Ik kan me zo voorstellen dat Clara, en zeker de volledig gepasseerde arme Van Raesfelt, even hebben moeten slikken bij het aanhoren van deze pijnlijke 'steek van handige geneesheer' Heerkens (Au!).

Volgens dezelfde conventie had Heerkens het tweede deel zijn bruiloftsdicht moeten vervolgen door de afkomst van het paar te bezingen, de huwelijksnacht en de wens op een rijke kinderschaar. Tenslotte had hij alle aanwezigen een welterusten moeten wensen, behalve dan het bruidspaar zelf.

Over de goeie afkomst van het paar deelt Gerard Nicolaas niets mee, wel over hun geografische herkomst. Het enige dat hij over Van Raesfelt meldt is dat hij een 'te gelukkige sterveling' is die Clara uit deze streken wegneemt om haar naar de Vecht te brengen. De 'nimphen van de Vecht' zullen verrukt worden 'om hem te horen zingen'. Al even dubbelzinnig en met een allusie naar de huwelijksnacht is het volgende (mijns inziens heerlijk onzinnige) vers 'Laat zijn kruik vloeien en siert zijn rietstengels...

En wat Clara betreft: 'de Aa (feitelijk de Hunze! J.T.) gromt en kreunt' en de riviermeerminnen heffen een klaagzang aan, want zij zullen haar, die door God gemaakt lijkt om 'de zwartgallige Fries op te vrolijken' moeten missen. Deze sombere eerlijke mensen zullen na haar vertrek 'hun stemmingen, hun verveling en hun luiheid' bewaren, net als de 'ik', die ook geboren werd 'in dit fatale land'. En 'Sytzema' zal 'verre van ons' gelukkige dagen 'slijten' (sic!) in een 'lieflijk Huwelijk'.

Heerkens vergeet (bewust) de wens op een rijke kinderschaar voor het paar en een welterusten voor de aanwezigen uit te spreken. Het moge duidelijk zijn dat dit speelse gedicht meer dan duidelijk de reeds eerder begonnen teloorgang van de vriendenkring bewijst. De karakter van de kring wordt er ook helder door. Clara is er het door alle mannelijke deel-

nous autres toujours insensible re-
belle

Je vous crojois Philis une Muse cruelle :
Chaqueun vous adoroit, vous refusiez l'encens
Et les veux, & le coeur de tant des Soupirans,

nemers aanbeden middelpunt van als gastvrouw, maar vooral als (stille) geliefde en vriendin. In Heerkens typering van Clara als 'immer ongevoelige opstandelinge' zullen de eerste twee woorden wel begrepen moeten worden in samenhang met de door hem in de verzen hierna beschreven voorstelling dat de wrede, veeleisende Clara de smachtende jonge studenten uiteindelijk allen afwees, voorzover zij zelf al niet eerder hadden 'afgehaakt'. Wat hij precies met de opmerkelijke kwalificatie 'opstandelinge' bedoelt, kan te maken hebben gehad met het hierboven afgedrukte citaat van Te Winkel, waarin deze aannemelijk maakt dat de sociale achtergrond van de toentertijd bij de deftige jeugd zo geliefde herdersgedichten gezocht moet worden in een wat puberaal zich afzetten van 'jonge meisjes, van nature afkeurig van deftigheid en ceremonieel'. Deze opstandigheid van de toen 17-jarige Clara sluit mijns inziens naadloos aan op de eerder, in het kader van de poëtenstrijd beschreven puberale, speelse en ook literaire uitdaging van de groep

jonge studentendichters om zich tegen de gevestigde orde af te zetten en zich tegelijkertijd een positie en aanzien te verwerven binnen het deftige sociale en culturele leven van het toenmalige Groningen. In de, in politiek, religieus, literair, sociaal en andere opzichten nog zwaar geformaliseerde eerste helft van de achttiende eeuw moet het niet gemakkelijk geweest zijn om in gegoede milieus te 'puberen'. Met het keurige stands-, en wellicht ook verstandshuwelijk tussen Clara en Isaac Reinder verdwenen de laatste 'wilde haren'. Het echte, volwassen leven begon.

De nog steeds wel opstandige Heerkens is de laatste van de Bellingeweerse vriendenclub die de verholen erotische spanning en literaire pretenties tijdens het huwelijksfeest op de borg van Bellingeweer onder woorden bracht. En wat onze eigenzinnige 'opstandelinge' Clara betreft: zij heeft haar jonge jaren op Bellingeweer haar hele leven nooit vergeten.

Salland's Volksblad, eerste kwartaal 1908

De plaatselijke krant Sallands Volksblad plaatste in het laatste kwartaal van 1907 en in het eerste kwartaal van het jaar 1908 onder andere de volgende berichten en advertenties. In Hardenberg vestigde zich de bouwkundige HA. Cieraad, men kan bij hem een tekencursus volgen net zoals bij de bouwkundige H Tillema.

Rijwielhandel Kip in Heemse heeft luchtbandcement in tubes te koop, ervaar het zogenaamde 'cement-moment'. Uitgeverij Olthoff verkoopt de karakterstudie geschreven door Ds. G. Doekes, genaamd 'De apostelen des Lams \ Kledingmagazijn Eefting in de Voorstraat levert onder andere Ratiné- en Eskimojerkers en Demisaisons. Bij D. Veurink in Rheeze is Superphosphaat, Peru-Guano, Thomasmeel, Kainiet, Patent Kali en andere soorten kunstmest te koop. Kastelein Klinkhamer in Mariënberg had last van dronken stamgasten jenever in de man verstand in de kan'. Het bestuur van het waterschap 'de Lutter scheiding' maakt bekend dat door het overlijden van de heer Teekman een nieuwe poldermeester nodig is. De schoonmoeder van dominee Schot genaamd Petronella Adriana Pierson-Oyens stierf op 73-jarige leeftijd. Het liep droevig af met de prachtige waakhond van Nijman die zichzelf ophing aan zijn ketting en de winkeliers in Hardenberg zetten een grote advertentie waarin zij aankondigen de Duitse mark tegen 59 cent aan te nemen.

D. Hesselink-Zweers en E. Wolbink

— Dezer dagen vond de prachtige waakhond van den heer Nijman alhier op een bijzondere wijze den dood. In de nabijheid van een schutting was het dier vastgelegd. Nu wilde hij op een gegeven oogenblik zien wat of er aan de andere zijde van die schutting was. Hij sprong daartoe er over en den grond niet kunnende raken, hing hij zich alzo zelf op aan de ketting. Voor andere hondenhouders kan het tot waarschuwing verstrekken.

Het Bestuur van het Waterschap
„de Lutterscheiding”
maakt bekend, dat de
**stemming voor een
Poldermeester,**
noodig geworden door 't overlijden van den heer Teekman, zal plaats hebben op Zaterdag 4 Januari e.k. des namiddags van 4 tot 6 uur in 't café Geerdes te Slagharen.
Namens 't bestuur voorn.,
A. H. GEERDES, voorz.
G. F. TEBBE Jr., secr.

J. EEFTING,
KLEEDINGMAGAZIJN
Voorstraat — HARDENBERG.

LEVERT:

Ratiné- en Eskimojerkers vanaf
f 3,25 tot f 6,50, Duffel vanaf
f 6,50 tot f 20 ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ ∴
Demisaisons, Overjassen, Capes,
Costumes, Werkmanskleding,
Petten, Polen, Baretten, Boa's,
Handschoenen, Wollen doeken,
Dekens in alle soorten. — —
KLEEDING NAAR MAAT
Aanbevelend.

Heeren modeartikelen

Alle soorten Ondergoederen

VOOR de hartelijke bewijzen van deelneming ontvangen bij het overlijden zijner schoonmoeder
VROUWE P. A. PIERSON—OYENS,
betuigt zijnen dank
DR. C. C. SCHOT Cz.
Hardenberg, 12 Dec. 1907.

BINNEN EENIGE DAGEN ZAL
VERSCHEIJEN:

De Apostelen des Lams

Een karakterstudie

DOOR

DS. G. DOEKES

Gebonden f 1.45. Ingenaaid f 1,—.

Te bekomen bij den Drukker—
Uitgever J. OLTHOFF, HARDENBERG.
Na ontvangst van postwissel fr. p. post.

Architectuur.

HIERMEDE bericht ondergeteekende, dat hij zich voor HARDENBERG en Omstreken heeft gevestigd als Bouwkundige en zich beleeft aanbeveelt voor het

MAKEN VAN TEEKENINGEN

met bijbehorende bestekken en begrooingen.

H. A. CIERAAD,

Adres: G. Sterink, Voorstraat. Bouwkundige — Hardenberg.
(De aangeifte voor de Teekencursus is nog opengesteld tot Vrijdag 27 Maart)

NIEUW ! *Wielrijders !* **NIEUW !**

Geen lekke banden meer ! !

HET MIDDEL DAARTEGEN IS

het Luchtbandcement „Moment“

Verkrijgbaar in tuben à f 2.50.

De eerste vulling met „Moment-cement“ voldoet voor 50 gaten.
Het „Cement-moment“ repareert gaten, welke door spijkers of andere voorwerpen veroorzaakt zijn.
Gebruiksaanwijzing en proeve van bewerking te zien bij den verkooper

Rijwielhandel, Hs. Kip Heemse.

Teekencursus.

JONGELUI die gebruik willen maken
**om het Bouwkundig
teekenen te leeren.**

of zich verder wenschen te bekwamen
om als DAGELIJKS OPZICHTER te
worden opgeleid, kunnen zich hiervoor
aanmelden vóór 15 OCTOBER a.s. bij

H. TILLEMA,

Bouwkundige, Hardenberg.

MARIËNBERG.

Woensdagavond had bij de kastelein Klinkhamer eenige rusie plaats waarschijnlijk door personen die wat te veel gedronken hadden. 't Gevolg hiervan dat ze er uit werden gezet, doch een zekere van Z. nam hier geen genoegen mede, en sloeg met zijn hand door een der ruiten waarbij hij zijn polsader afsneed.

Eenige daar aanwezige lui bonden hem daar een stevig touw om, teneinde te veel bloed verlies te voorkomen, waarna hij direct onder dokters behandeling is gesteld. 't Spreekwoord is hier ook weer van toepassing „jenever in de man verstand in de kan“.

BERICHT !

Vanaf 1 Januari 1908 is aangesteld tot agent voor Heemse en Omstreken van de

**„Internationale Guano- en
Superphosphaatwerken“**

te ZWIJNDRECHT,

de Heer

D. VEURINK, Rheeze.

Zeer concurrerende prijzen in:

**Superphosfaat, Peru-
Guano, Thomasmeeel,
Kainiet, Patent Kali,**

en alle andere soorten

Kunstmeststoffen.

VRAAGT PRIJSOPGAVE

Heden overleed zacht in de
hope des eeuwigen levens mijne
geliefde Schoonmoeder,

VROUWE
PETRONELLA ADRIANA
PIERSON—OYENS,

in den ouderdom van 73 jaren.
DR. C. C. SCHOT Cz.

De ondergeteekenden, allen Winkeliers en Neringdoenden te Stad en Ambt Hardenberg, zien zich genoodzaakt, tengevolge eener overeenkomst onder vele H.H. Gros-siers omtrent het in betaling nemen van **Duitsch Geld**, vanaf **1 Januari 1908** de Mark aan te nemen tegen **59 cent**.

K. VINKE	E. NIJZINK
H. W. WEITKAMP	L. HAMBERG
A. A. OOSTENBRINK	H. HARMSEN
J. G. MAKKINGA	G. KAMPMAN
G. A. v. d. HAAR	J. A. NIJZINK
H. J. HURINK	E. KLEMENT
J. H. W. MAKKINGA	G. J. BOLKS
G. FRIJLING	J. H. HARSEVOORT
H. A. MEIJER	D. VEURINK
E. HEMKE	G. BREUKELMAN
GEBR. JOOSTEN	B. C. KOESLAG
A. SIERINK	G. DORGEL
L. LUBBERS	J. ROOS
E. AMSINK	L. SCHUURMAN
J. W. SCHUTTE	C. VASSE
A. I. FRANK	J. OLTHOFF
E. STEGEMAN	G. J. MEIJER
H. ZWEERS	J. H. HAMBERG
GEZ. MEIJER	P. WILLERING
JOH. OTTEN	J. H. WILLERING
G. SIERINK	H. J. SCHUURMAN
H. BRUINS	E. J. BOERS
F. H. v. MUNSTER	F. PULLEN
GEBR. D. M. BROMET	H. J. OTTEN
PH. H. GORIS	J. OTTEN
J. H. BOSCH	J. PULLEN G.jz.
G. BOSCH	G. J. PULLEN
D. BLEIN	H. OLSMAN
L. LEMAN	Hm. BUDDENBERG
Th. OOSTHOUT	K. MENNINK
J. EEFTING	H. MULDER Rz.
E. GORIS	H. ARENDS
D. ECKHARDT	G. GEERTMAN
G. W. E. FRIJLING	B. SCHOLTEN
P. VAN VELZEL	GEZ. MULDER
B. J. ZWEERS	Wed. RAAK
J. PULLEN	F. J. BRINKMAN
H. B. SCHEFFER	B. J. MERJENBERGH
J. BRUINS	J. BOLKS
H. PULLEN	H. J. TEN BRINKE
Wed. G. E. SIERINK	H. OTTER
H. J. HAMBERG	G. ARENDS
H. J. SANTMAN	J. LENNIPS
J. L. SCHEFFER	